De Hollandse Cirkel

Jaargang 17 nr 3
September 2015

Stichting De Hollandse Cirkel
voor de Geschiedenis der Geodesie

Colofon

Het Tijdschrift De Hollandse Cirkel is een periodiek van de gelijknamige stichting. De stichting werd opgericht op 16 juni 1998 en heeft als doel de bevordering van de belangstelling voor het verleden van de geodesie.
De volgende instellingen zijn deelnemer van de Stichting De Hollandse Cirkel:

- Dienst der Hydrografie van de Koninklijke Marine
- Kadaster
- TU Delft, Faculteit Civiele Techniek en Geowetenschappen (CiTG) en Onderzoeksinstituut OTB
- Rijkswaterstaat dienst Centrale Informatie Voorziening

Redactie-adres
Verzetsstraat 76
2912 CV Nieuwerkerk aan den IJssel
telefoon: 0180-314870
e-mail: redactie@hollandsecirkel.nl

Redactie Tijdschrift De Hollandse Cirkel
A.M. den Boer (hoofdredacteur)
N. de Hilster
F. Jansen
Z. Klaasse

Bestuur Stichting De Hollandse Cirkel
prof.dr.ir. L. Aardoom (ere-voorzitter)
dr.ir. H. Quee (ere-voorzitter)
prof.dr.ir. M. Molenaar (voorzitter)
ir. J. van der Linde (secretaris)
ir. T. Ligteringen (penningmeester)
ir. J.G.A. Jansen
K. van der Hoek
prof.mr. H.D. Ploeger
ir. R.C.J. Witmer
vacature (vanuit Rijkswaterstaat)

Raad van Advies Stichting De Hollandse Cirkel
drs. L.C. Palm
drs. P.W. Geudeke
dr. F.W.J. Scholten
dr. H.G. Heijmans

Bureau Stichting De Hollandse Cirkel
ir. S. Dijkstra (coördinator)
Postbus 9046
7300 GH Apeldoorn
telefoon: 088-1835046 of 06-22992758
e-mail: sieb.dijkstra@hollandsecirkel.nl

Website Stichting De Hollandse Cirkel
www.hollandsecirkel.nl
e-mail: j.a.j.marissen@hollandsecirkel.nl

Abonnementen
Het tijdschrift verschijnt viermaal per jaar en wordt gratis verspreid onder de donateurs van de Stichting De Hollandse Cirkel (minimum donatie € 30,-- per jaar voor personen, € 15,-- per jaar voor studenten en € 125,-- per jaar voor bedrijven en instellingen). Tijdschriftabonnementen voor bibliotheken € 16,-- per jaar. Losse nummers € 7,--.
Bankrekeningnummer:
NL40ABNA0517015757
ISSN-nummer 1566-3442
De stichting is een ANBI,
zie www.belastingdienst.nl/anbi

© 2015. Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen uit dit tijdschrift, is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van redactie en auteur.

Druk: JP Offset, Duiven

Antwerpse kaart van Rilland-Bath (zie p. 108)

Van de redactie

‘De naam Reeuwijk wordt voor het eerst vermeld in 1248, als een landmeter van de graaf van Holland de grens vastlegt tussen de gebieden Middelburg en Voshol’, aldus de webstek van het streekarchief in Woerden *www.rhcrijnstreek.nl.* Koeman schreef in het Snellius-lustrumboek uit 1955: ‘De veertiende eeuw kent reeds de landmeter van de Grafelijkheid’. Pouls zei in zijn levenswerk: ‘De oudste tot nog toe gevonden vermelding in het Nederlands van het woord ‘landmeter’ is gevonden in het archief van de stad Brugge en dateert van 1282.’ Het overtreffende voorbeeld illustreert ook dat landmeter het oudste mannenberoep lijkt. Ook een beroep van oude mannen? Professor Baarda wist het in dat Snellius-lustrumboek uit 1955 op pagina 9 al: *‘Na zijn vijf-en-dertigste jaardag mag een geodeet zijn stem doen horen in de raad der ouden.’*
In november kent de DHC-gemeenschap (vooral 35+) weer ontmoetingen op de Donateursdag en op GeoBuzz. Het contrast in taal is opvallend. Vervangen van prima Nederlandse woorden door Engelse is van kids voor de (klein)kinderen tot Human Resources voor Personeelszaken wat heet ‘imponeertaal’. (Rijkswaterstaters hebben ook al sinds 2006 samen één Corporate Dienst…) De stichting is daar wars van: het blijft een *Donateursdag* van De Hóllandse Cirkel! En kijk op internet maar wat ‘Dutch circle (party)’ betekent.
NB. In DHC 2015-1 gaven we op deze plaats door dat op de ALV van GIN in november was beloofd dat het *Kartografisch Tijdschrift* in het eerste kwartaal van 2015 ook in de DHC-tijdschriftendatabank zou staan. In augustus was dat nog niet het geval.

Webstektip:
www.pinterest.com/wapowers1/georgia-land-surveyor/

Inhoud

Hypotheekbewaarders en landmeters: vuur en water? 99
Zacharias Klaasse

‘Pareltjes van landmeetkunde’ in Antwerpen 107
Adri den Boer

Historisch nieuws 110

Varia: mijnmeters op Beeldbank TU Delft 120

Varia: ‘antieke landmeters’ 120

Varia: zelfregistrerende theodoliet van 1912 121

Varia: MD-landmeters in oorlogstijd 122

Varia: Franse landmeetprenten 123

Reacties 124

Column: doe-opnames 128
Adri den Boer

Russisch luciferdoosjesetiket, 1962 (www.flickr.com)

Stichting De Hollandse Cirkel
voor de Geschiedenis der Geodesie

Donateursdag 2015

17e donateursdag van de
Stichting De Hollandse Cirkel
op
donderdag 5 november 2015
Hogeschool Utrecht

Het bestuur van de stichting nodigt u hierbij van harte uit de donateursdag 2015 bij te wonen. Deze zal worden gehouden bij de Hogeschool Utrecht, Nijenoord 1, 3552 AS Utrecht.

Programma:

10.00 uur	Ontvangst met koffie/thee in de Mediatheek op de begane grond
10.30 uur	Welkomstwoord door Martien Molenaar, voorzitter DHC
10.35 uur	Jaaroverzicht door Martien Molenaar, voorzitter DHC
10.55 uur	Commissie IGIE door Rob Ruitenbeek
11.10 uur	Commissie GIR door Henk Leenders
11.25 uur	Voordracht project Vening Meinesz, Bart Root/Michiel Munnik (TU Delft)
12.30 uur	Lopende lunch
14.00 uur	Stand van zaken Geodesieopleiding door Yvonne Luiken
14.30 uur	Het vak waarnemingsrekening door Hiddo Velsink
15.00 uur	Promotieonderzoek Deformatiemeting door Hiddo Velsink
16.00 uur	Afsluitende Borrel
16.30 uur	Einde donateursdag

Opgave voor de donateursdag **voor 25 oktober** via sieb.dijkstra@hollandsecirkel.nl.

Sieb Dijkstra, coördinator

DeoGuide
Guidelines for Geodetic
Deformation Monitoring
H. Velsink(HU)

Sheet van GeoBuzz 2014 (Geo-Info 2015-1)

T-shirts te koop (www.invadingholland.com)

Hypotheekbewaarders en landmeters: vuur en water?

Zacharias Klaasse

Inleiding

a. Het Kadastermuseum beschikt over een tweetal boekwerken waarin de landmeters vermeld staan die vanaf de kadastrering bij het Kadaster hebben gewerkt. Voor de hypotheekbewaarders ontbrak een dergelijk overzicht. Hoewel ik reeds lang het voornemen had om aan zo'n overzicht te werken, ging ik daadwerkelijk me erin verdiepen toen ik hoorde dat mijn gewaardeerde collega Guido De Latte – scheepshypotheekbewaarder te Antwerpen – een overzicht van alle Belgische hypotheekbewaarders aan het samenstellen was.

b. De gegevens over benoemingen, verplaatsingen en ontslagen heb ik voornamelijk gevonden in de Verzamelingen van decisiën, arresten en vonnissen (1830/1832), de Periodiek Woordenboeken (1837-1970), het tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde (1885-1970), het archief van de voormalige Vereniging van Hypotheekbewaarders, dagregisters van 1811-1838, Staatscouranten, gedigitaliseerde dagbladen, de openbare registers, enz.

De openbare registers

Frankrijk

Na de Franse revolutie wordt bij de wet van 9 messidor III (oogstmaand = 27 juni 1795) de hypothecaire boekhouding ingevoerd en de *"conservateur des hypothéques"* belast met de inschrijving van de hypotheken in ieder arrondissement. De volgende stap werd gezet in de wet van II Brumaire VII (mistmaand = 1 november 1799), toen het specialiteitsbeginsel werd aanvaard. Ook kan hier worden genoemd de wet van 21 Ventôse An VII (windmaand = 11 maart 1799) *"relative á lórganisation de la conservation des hypothéques"*, die met de artikelen 2196-2203 Code Civil het hypotheekrecht in Frankrijk bestrijkt. Zij hield o.a. in dat de hypotheekbewaarders alvorens hun ambt te aanvaarden, een waarborgsom moesten storten bij de arrondissementsrechtbank, wat herinnert aan de tot 1922 ook in Nederland bestaande persoonlijke aansprakelijkheid van de bewaarders voor hun verrichtingen.

De invloed van Napoleon

De Staatsregeling van 1798 - door politieke woelingen ontstaan - maakte een eind aan de zelfstandigheid van de provinciën. Koning Lodewijk Napoleon voerde bij besluit van 24 februari 1809 het "Wetboek Napoleon, ingerigt voor het Koningrijk Holland" in. Dat was voor korte tijd, want in juli 1810 werd ons land bij Frankrijk ingelijfd. Toen golden hier de Franse wetten. Per 1 januari 1811 werden de Franse wetten ingevoerd voor Zeeland (voor Vlissingen al in 1808), Noord-Brabant en het zuidelijk

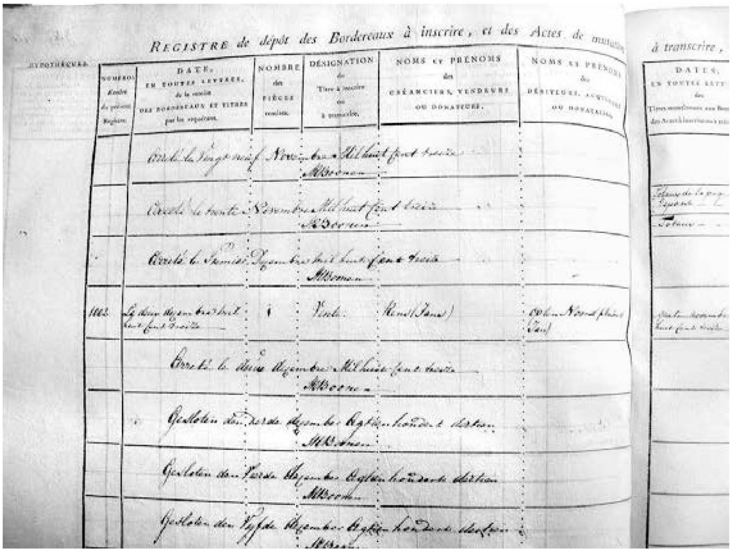

Dagregister uit Arnhem waarin duidelijk de overgang van het Frans naar het Nederlands is te zien (Kadastermuseum)

deel van Gelderland. De algemene invoering was per 1 maart 1811. Ook de Code Civil werd van kracht; daarin werd gesproken over de openbare registers en de verantwoordelijkheid van de "Bewaarders der Hypotheken". Omdat in Frankrijk begonnen is met de openbaarmaking van de *hypotheken*, werd in ons land tot 1992 nog gesproken over "*hypotheek*bewaarder", hoewel ook akten van levering e.d. werden bewaard. Toen ons land in 1813 weer onafhankelijk werd, bleven de Franse wetten gewoon van kracht. Vele nieuwe wetten werden pas op 1 oktober 1838 van kracht.

Ontwikkeling van de openbare registers
Samengevat hebben de openbare registers de volgende geschiedenis doorlopen:

1. Vóór 1811 bestonden plaatselijk de zogenoemde Signaten van bezwaar (openbare registers), die werden gehouden door de Lands-, Ambts- of Gerechtsschrijvers. Deze registers werden bij de Franse wetgeving vanaf 1810 overgebracht naar de Griffies van de rechtbanken.
2. Bij Keizerlijk Decreet van 21 oktober 1811 wordt een aantal wetten op belastinggebied met ingang van 1 januari 1812 hier te lande ingevoerd. Tot deze wetten behoort ook de wet van de 21e Ventôse An VII (11 maart 1799) aangaande de bewaring der hypotheken, de verplichtingen van de hypotheekbewaarders en de onder de naam hypotheekrechten bekende belastingen; in elk arrondissement moest een bureau voor de bewaring van de hypotheken gevestigd zijn.
3. In artikel 2 van het Keizerlijk Decreet van 30 januari 1811 wordt de griffier van de rechtbank van eerste aanleg in elk arrondissement voorlopig belast met de bewaring der hypotheken, totdat een hypotheekbewaarder zal zijn aangesteld. Het arrondissement van de rechtbank van eerste aanleg en dat van het hypotheekkantoor vallen dus samen.
4. In het jaar 1811 fungeerden tot 1 maart in het zuiden des lands openbare registers – per gemeente – bij de rechtbanken. Na 1 maart werden deze overgebracht naar de bewaringen van de hypotheken. Aan het hoofd van dat kantoor stond een Agent der Hypotheken, die ressorteerde onder het Nationaal bestuur der Registratie. Vanaf 1812 spreken we over bewaarder der hypotheken. Na 1 maart 1811 zijn er openbare registers op alle 34 kantoren van de hypotheken. De registers van vóór 1 maart 1811 werden naar deze kantoren overgebracht vanaf de rechtbanken. De registers in 1811 fungeerden als een voorlopig stelsel.
5. Van 1 januari 1812 tot 1 oktober 1838 werden er per kantoor van de bewaarder inschrijvingsregisters voor hypotheken en overschrijvingsregisters voor alle andere akten gehouden, weer beginnend met deel 1. De inschrijving was toen nog geen vereiste voor het ontstaan van het rechtsgevolg, maar diende fiscale doelen, en wat de hypotheken betreft was er sprake van een zekere derdenwerking.
6. In het begin waren de openbare registers in de Franse taal geschreven. Zo rond 1815 waren de registers tweetalig. Toen de Franse invloed later afnam, waren de registers in het Nederlands gesteld. Als later stukken in een vreemde taal werden aangeboden, dan werd een translaat ingeschreven.
7. Met de komst van het Burgerlijk Wetboek per 1 oktober 1838 werden per kantoor nieuwe in- en overschrijvingsregisters aangelegd, opnieuw beginnend met deel 1. Van 1 maart 1811 tot 1 juli 1948 werden de borderellen (zakelijke uittreksels uit hypotheekakten) met de hand ingeschreven in blanco registers en andere akten werden tot 1 april 1950 met de hand overgeschreven. Dat kopieerwerk gebeurde door de zogenoemde bladschrijvers, een geestdodend en slecht betaald werk.
8. Per 1 juli 1948 resp. 1 april 1950 werden de aanbieders van stukken (veelal notarissen) wettelijk verplicht om bij hun akte een door hen vervaardigd afschrift aan te bieden op voorgeschreven formulieren, waarbij zij moesten verklaren dat dit stuk eensluidend was met het ter in- of overschrijving aangeboden stuk.
9. Per 1 september 2005 is er de mogelijkheid om akten elektronisch aan te leveren. Met ingang van 12 juni 2006 bestaan er landelijke series openbare registers, één voor de hypotheken en één voor andere akten. De scheiding tussen deze series is dus een historische, nog uit Frankrijk afkomstig.

Taken, salaris en verantwoordelijkheden van de hypotheekbewaarders

Taak in 1838

Het koninklijk besluit van 1 augustus 1828, Stb. 52 (in werking getreden op 1 augustus 1838) bepaalde o.a.:

1. dat gewoonlijk een ambtenaar der registratie (een onderdeel van de belastingdienst) tot bewaarder der hypotheken en van het kadaster zou worden aangesteld;
2. dat de bewaarders belast zijn met de in- en overschrijving van akten, de ontvangst van ’s lands rechten (tarieven), het houden van de kadastrale kaarten, de bijhouding van de kadastrale leggers en de afgifte van uittreksels uit de stukken;
3. dat de bewaarder een borgtocht - naast de *“gewone borgtogt voor de zekerheid van ’s lands penningen”* - moest stellen voor de meerdere zekerheid van het publiek. Dit hield verband met de persoonlijke aansprakelijkheid van de bewaarder voor fouten in de uitoefening van zijn ambt. Die zekerheid kon worden gegeven in inschrijvingen in het grootboek of bijboek van de nationale werkelijke schuld of in onroerende goederen. In het laatste geval werden die onroerende goederen met hypotheek bezwaard. Het bedrag van de borgtocht varieerde van f. 4000

Ter illustratie van de maatschappelijke positie van een bewaarder in de 19e eeuw volgt hier een opsomming van de inboedel van de hypotheekbewaarder J. de Bergh te ’s-Hertogenbosch, die werd geveild blijkens een bericht in de *Bredasche Courant* van 18 maart 1834:

“Op Woensdag den 2den April 1834, des namiddags ten twee ure en volgende dagen, zal, JOHAN MARINUS OFFERS, Vendumeester wonende in de Hinthamerstraat te ’s Hertogenbosch, ten huize van Mevrouw de Weduwe van wijlen den Heer JACOBUS DE BERGH, in leven Bewaarder der Hypotheken, in de Peperstraat alhier, verkoopen:
Een zeer netten en aanzienlijken INBOEDEL, bestaande in Kabinetten, Secretaires, Consoles, Commodes, Bufetten; Canapé, Uittrek-, Thee- en Speeltafels, Stoelen met geel en blaauw Damaste en zwarte Trijpe Zittingen, dito zwarte Trijpe Zittingen voor Vensterbanken, Mahoniehouten Stoven, Oost-Indische Kist en Chinees verlakt Schrijfkistje, een Schildpadde Kistje met Zilver gemonteerd, eene fraaije Bouloir, Papegaaiskooi, Pavilloenen met en zonder Behangels, Meubelgordijnen met Drapperien en Ornementen, Valgordijnen, extra schoone Spiegels, diverse Lampen, Platen achter glas, eene Zware IJzeren Geldkist, Badkuip, Smyrnasche en andere Tapijten, Vloerkleeden en Carpetten. Voorts eenig Beddegoed, een dons Damast Dekbed, Deken en verder Bedden-toebehooren; mitsgaders eene groote partij fraai Chineesch-, Japansch- en Saksisch Porcelein, Thee-Serviesen, Verlakte Goederen, Aarde- en Glaswerk, ondenscheiden Koper-, Tin-, Stookgereedschappen, Kagchels, Dordschen Haard, Tuingereedschappen en een zeer schoone Steenen Tuinbeeld op Piédestal.
Een fraai assortiment BOEKWERKEN, als: Beschrijving van Palestina, Poèmes de Goldsmith et Parnell, vues pitoresques d’ Angleterre en Monument du costume physique et moral, net gebonden en zeer zeldzame exemplaren, alle de Werken van Voltaire, Rousseau, Walter Scott en meer andere fraaije werken; voorts eenige Portefeuilles met Platen, Portretten en Schetsen naar Rembrand, Gerard Douw, David en andere beroemde Meesters; eene OPTICA-SPIEGEL met PLATEN, eene zeer goede met Zilver gemonteerde DWARSFLUIT en een groot assortiment MUZIJK. Wijders zal nog worden verkocht eene fraaije partij fijne HEESTERS- en BLOEMGEWASSEN, waaronder uitmuntende twee zware Laaurier-Boomen, Magnolia’s, Oranje-boomen, onderscheidene soorten van dubbele Camilias, witte Rododenderums; dito Oleanders en Pioenrozen; alsmede eene groote partij CANARIE- en andere VOGELS en VOGELSKOOIJEN.
Alle welke Goederen op Dingsdag den 1sten April 1834, voor een ieder te zien zijn van des voormiddags 9 tot 12 ure, en des namiddags van 3 tot 6 ure. Zegt het Voort.”

tot f. 25.000 per 20.000 tot 150.000 of meer inwoners in het ambtsgebied van de bewaarder;
4. dat bij tijdelijke afwezigheid van de bewaarder een andere ambtenaar van de registratie zijn functie zou waarnemen. Bij plotseling afwezigheid kon de beëdigd klerk zijn functie voorshands waarnemen;
5. dat het salaris van de bewaarder bestond uit (een deel van) de ontvangen tarieven;
6. dat de bewaarder een boete verschuldigd was voor gemaakte fouten of verzuimen (variërend van f. 5 tot f. 25).

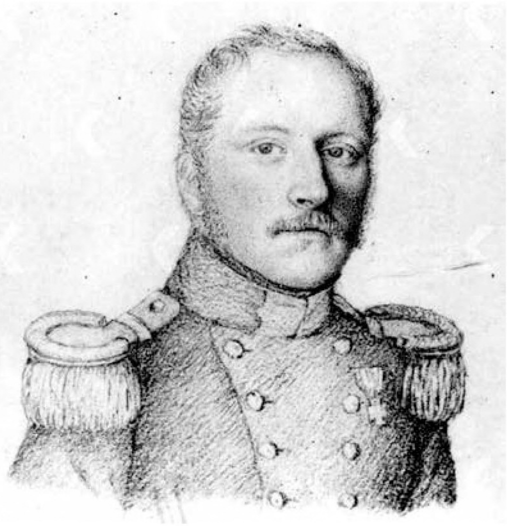

Bewaarder jhr. W.H. Hoeufft te Haarlem (Kadastermuseum)

Geen salaris van particulieren meer
De tarievenwet van 1922 bepaalde dat de tarieven niet meer ten goede kwamen aan de bewaarder, maar aan de Staat. Tot die tijd was het loon van de bewaarders zeer aantrekkelijk. In 1876 bijvoorbeeld verdiende de bewaarder te Amsterdam ca. f. 20.000 en die te Arnhem ca. f. 7.700. Daar stond tegenover dat de personele en materiële kosten van het kantoor van de bewaarder in het vervolg niet meer ten laste van de bewaarder, maar ten laste van de Staat zouden komen. Ook de persoonlijke aansprakelijkheid voor fouten werd vervangen door een aansprakelijkheid van de Staat. Voor bewaarders die vóór 1 juli 1918 al in hun standplaats waren benoemd (10 personen) werd een afkoopsom geregeld. Deze varieerde van jaarlijks f. 440 (Winschoten) tot f. 9360 (Amsterdam). In verband hiermee verviel ook de plicht van de bewaarders tot het stellen van borgtocht.

Juridische bijstand voor bewaarders die landmeter waren geweest
"Bij Koninklijk besluit van 17 december 1920, no. 57, is de Minister van Financiën gemachtigd om op eene bezoldiging van f. 4000,- 's jaars, tijdelijk een candidaat-notaris werkzaam te stellen aan bewaringen, waar dat noodig is" (K&L 1920). Met ingang van 1 februari 1921 is de candidaat-notaris J.M. Verpaalen te Alkmaar tijdelijk werkzaam gesteld aan de bewaring te Rotterdam (daar was een vroegere landmeter bewaarder). Verpaalen is ontslagen per 1 juli 1923.

Relatie met inspecties van 's Rijks belastingen
Tot 1970 waren de hypotheekbewaarders ondergeschikt aan de directeuren van 's Rijks belastingen. Dat had voordelen, het salaris van de bewaarder was bijvoorbeeld gekoppeld aan dat van de inspecteurs van 's Rijks belastingen. Nadeel was dat niet goed functionerende belastinginspecteurs soms werden geparkeerd als hypotheekbewaarder. In die functie konden deze mensen dan geen (fiscaal) kwaad. Zo schreef de bewaarder W. Ritman te Middelburg (hij was eerder ontvanger der registratie en domeinen) in 1932 aan de Vereniging van Hypotheekbewaarders: *"hoewel het baantje mij tegen mijn zin is opgedrongen"*. Per 1 juli 1951 kregen de hypotheekbewaarders uiteindelijk de rang van hoofdbewaarder-titulair. Aan de grote kantoren (bijvoorbeeld Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage) kreeg men de rang van hoofdbewaarder.

> Vroeger in Middelburg had ik een bewaarder (Mulder); ik herinner me dat hij met zijn gezin in de vakantie een keer woningruil had gedaan. Op de slaapkamer in dat huis hing een bord aan de wand met de Bijbeltekst Psalm 121 vers 3: Uw Bewaarder zal niet sluimeren! Dat vond hij heel bijzonder; overigens waren er vroeger soms bewaarders die overdag wél sluimerden... (K.)

Huidige taken
Per 1 januari 1992 werden de taken van de bewaarders - vanaf die datum geheten: bewaarders van het kadaster en de openbare registers - voornamelijk geregeld door de Kadasterwet. In 1996 werd de functie van bewaarder geconcentreerd bij het hoofdkantoor van het Kadaster te Apeldoorn. De combinatie van de functie van bewaarder en chef van het personeel van een bewaring werd toen verbroken.

De Vereniging van Hypotheekbewaarders

Oprichting en doel
Op 6 april 1874 werd deze opgericht. Eervol ontslagen bewaarders konden buitengewoon lid worden. Men kon slechts lid worden op uitnodiging van het bestuur. Het doel van de vereniging was: "het bevorderen ener goede hypothecaire wetgeving en ener deugdelijke hypothecaire, kadastrale en scheepsboekhouding en het behartigen van de belangen der leden, mede door bevordering van de collegiale omgang". In de loop der tijd heeft men o.a. adviezen uitgebracht aan de Koningin of de Minister over de vernieuwing van hypotheken, mogelijke afschaffing van de beëdigd klerk, wetsvoorstellen betreffende het vakgebied, de reorganisatie van het Kadaster en de benoeming van landmeters tot hypotheekbewaarder. Bewaarder G.D.L. Graafland te Brielle bedankte in 1897 als lid, omdat hij zich daar niet langer thuisvoelde, aangezien zijn voorstel geen steun ontving *"om van ons overvloedig kassaldo jaarlijks zeker bedrag af te zonderen tot ondersteuning onzer klerken in buitengewone gevallen en van hunne weduwen en weezen"*. Ook anderen bedankten, zij het om andere reden: N.G. van Hasselt te 's-Hertogenbosch, G.J. Lijsen te Breda, A.J.W. Roest te Brielle, A. Tepper te Groningen en J.G. Veenenbos te Heerenveen.

Bezwaren tegen benoeming van landmeters tot bewaarder
a. Toen oud-minister Bertling van Financiën in 1914 werd benoemd tot hypotheekbewaarder te Amsterdam waren enkele bewaarders daar boos over. Maar toen landmeter J.A. Groeneveld in 1915 benoemd werd tot bewaarder in Winschoten en landmeter M.A. Hollestelle in 1917 tot bewaarder in Appingedam, wekte dat de woede van véle bewaarders op. De omvangrijke correspondentie daarover in het archief van de Vereniging van Hypotheekbewaarders maakt duidelijk dat men via statutenwijziging het lidmaatschap onmogelijk wilde maken van aldus benoemde bewaarders. Men zag achter deze benoemingen de hand van Minister Treub, die de landmeters goed gezind was. Men verzocht de Directeuren van Hypotheekbanken om bij de Minister te protesteren tegen de benoemingen. Overigens waren er in de verhouding bewaarder - landmeter al vaak spanningen. Zo hadden de bewaarders zich in 1880 tot de Minister gewend omdat zij bepaalde toezichthoudende taken van de Ingenieur-Verificateur (de chef van een groep landmeters) als zeer onaangenaam hadden ervaren. De bewaarders hadden het gevoel op die manier ondergeschikt te worden aan de landmeters. Zij wezen de Minister op hun positie als volgt: *"Zoowel hier te lande als in Frankrijk en België werden toch de bewaar-*

De volgende 19 landmeters werden tot hypotheekbewaarder benoemd (naam, standplaats, jaar):
K.J. Bes, Zwolle, 1925
mr. J. Best, Almelo, 1929
A.F. van Beurden, Amersfoort, 1920
A. Bevers, Roermond, 1876 (was Ingenieur-Verificateur)
A. Buning, Alkmaar, 1927
J.A. Groeneveld, Winschoten, 1915
H.P. de Haan, Amersfoort, 1919 (was Ingenieur-Verificateur)
W.J. de Haan, Gorinchem, 1921
M.A. Hollestelle, Appingedam, 1917
mr. H. Iwema, Leeuwarden, 1926
J.H. Jonas, Zutphen, 1933
C.J. Kluvers, Nijmegen, 1936
J.A. Kramer, Hoorn, 1930
H.H. Kreeftenberg, Almelo, 1923
W. van Riessen, Hoorn, 1938
A. Tepper, Alkmaar, 1940
mr. G.K. Vos, Alkmaar, 1932
R.A. de Wal, Rotterdam, 1920
J.J.W. van Wiechen, Alkmaar, 1928

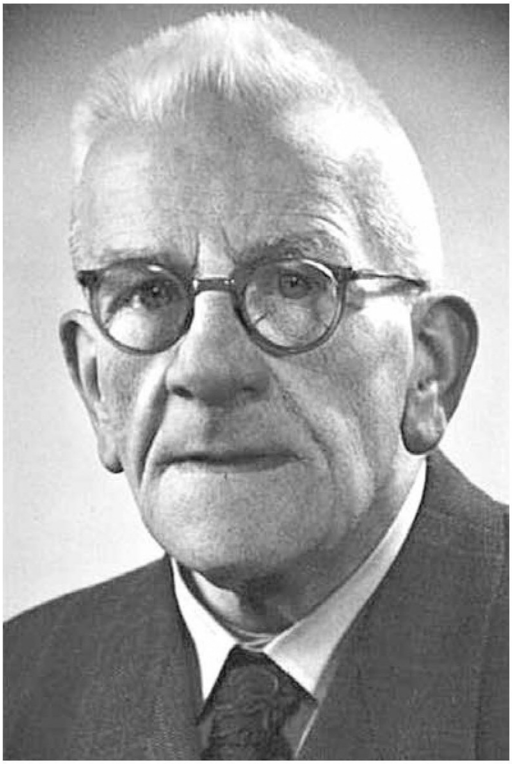

Landmeter mr. H. Iwema (1882-1954), in 1926 benoemd tot bewaarder

ders steeds geacht te behooren tot de meest soliede en bekwame ambtenaren der Registratie". De spanningen waren het ergst in Goes, 's-Hertogenbosch, Nijmegen en Zutphen. In Zutphen kwam het zelfs tot een handgemeen tussen de bewaarder en een landmeter. De bewaarder deed aangifte bij Justitie wegens schelden, dreigen en fysiek geweld. De landmeter zou hem hebben geslagen met zijn fiets!

b. Op 25 april 1918 zond de Vereniging een request aan H.M. de Koningin als protest tegen de gewraakte benoemingen. Dat request werd ondersteund door de Vereniging van Ambtenaren der Registratie en Domeinen. De inhoud van de bezwaren was:
- de vooruitzichten van de ambtenaren van de registratie en de domeinen om ooit nog bewaarder te worden, werden verkleind;
- het algemeen belang was geschaad doordat de rechten van o.a. eigendom en hypotheek minder in goede handen was, doordat landmeters onvoldoende kennis van het privaatrecht hadden, ze kenden nauwelijks verschil tussen een voorwaarde en een lastbepaling in een overeenkomst, enz.

c. Groeneveld en Hollestelle werden buiten de inhoud van het request gehouden, hoewel ze lid van de Vereniging van Hypotheekbewaarders waren. Zij dienden ook een request bij H.M. de Koningin in. Zij protesteerden krachtig bij de Vereniging van Hypotheekbewaarders. Het request van de Vereniging had geen gevolg.

Late(re) samenwerking tussen bewaarders en landmeters

In 1988 kwam er een einde aan de strijd tussen landmeters en bewaarders. Er werd in dat jaar zelfs een samenwerkingsovereenkomst gesloten tussen de Vereniging van Hypotheekbewaarders en de Vereniging voor Kadaster en Landmeetkunde (waarin de landmeters waren

Directie Kadaster Den Haag met staand derde van links: landmeter W. van Riessen, in 1938 benoemd tot bewaarder

verenigd). De samenwerking had tot doel om de belangen en de maatschappelijke functie van het Kadaster gezamenlijk te bevorderen, de tegenstellingen tussen de verschillende culturen te verminderen en gezamenlijke standpunten met meer kracht naar buiten te brengen. Van de zijde van de bewaarders is het vooral mr. W. Louwman (toen voorzitter van de vereniging) geweest die zich voor de samenwerking heeft ingezet. Uiteindelijk werd de strijdbijl dus begraven en per 3 december 1992 fuseerden beide verenigingen zelfs tot de Vereniging voor Kadaster (VVK). De reeds gepensioneerde bewaarders wilden geen lid van de nieuwe vereniging worden. Actieve bewaarders gingen akkoord, mits er altijd een bewaarder in het Bestuur van de VVK zou zitten. Dat werd statutair vastgelegd. In 2006 zijn de Nederlandse bewaarders lid van de Europese bewaardersassociatie ELRA (European Land Registry Association) geworden. De president van de ELRA (de genoemde mr. W. Louwman) heeft in 2011 op Cyprus een samenwerkingsovereenkomst met Europese organisaties van Landmeters gesloten. Ook in dat verband zijn tegenstellingen blijkbaar overbrugd.

Maatschappelijke positie van de hypotheekbewaarders

Adelstand

Zeker 25 bewaarders behoren tot de adelstand. Ook verder blijkt dat vooral in de 19^{e} eeuw men van goeden huize was. Denk daarbij aan namen als: Bentinck tot Nijenhuis, Berdenis van Berlekom, Copes van Hasselt, Festus van Breugel, Flugi van Aspermont, van Hemert tot Dingshof, van Heyningen Nanninga, van der Maessen de Sombreffe, de Mey van Streefkerk, van Swinderen van Rensuma, enz.

Salaris

De financiële positie van de bewaarders heeft ook te maken met het feit dat in ieder geval tot 1922 de inkomsten van het kantoor ten goede kwamen aan de bewaarder persoonlijk (men moest ook wel bepaalde kosten voor zijn rekening nemen). Dit verklaart ook waarom veel bewaarders van standplaats veranderden: men probeerde naar een groter kantoor te komen (met méér inkomsten).

Koninklijke onderscheidingen

- 25 bewaarders waren Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.
- 26 bewaarders werden benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.
- 30 bewaarders waren Officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- Één bewaarder kreeg alle drie de voornoemde onderscheidingen; één werd zowel tot Ridder als tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau benoemd.
- Twee bewaarders waren drager van de Militaire Willemsorde.
- Enkelen waren Ridder of Kommandeur der Orde van de Eikenkroon van Luxemburg, Ridder van het Metalen Kruis, Ridder der Orde van de Bevrijder Simon Bolivar van Venezuela, Ridder der Orde van Leopold van België of Ridder in de Orde van den Leeuw en de Zon van Perzië.
- In totaal waren - voor zover bekend - 90 bewaarders onderscheiden.

De periode 1940-1945

- Landmeter J. Best werd in 1929 bewaarder te Almelo. In de Tweede Wereldoorlog werd hij N.S.B.-burgemeester van Emmen. In 1948 werd hij gezuiverd door de Zuiveringscommissie en veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf.
- De bewaarders M.A. Hollestelle te Arnhem en K.J. Bes te Zwolle kregen grote problemen met de Duitse bezetter; in 1943 werden zij door de bezetter ontslagen. Beiden zijn na de oorlog in ere – en in hun ambt – hersteld.
- In Zwolle had het Militair Gezag na de bevrijding gemak van een schriftje dat de bewaarder mr. K.J. Bes stiekem had bijgehouden van alle akten waarbij NSB'ers huizen en grond zogenaamd hadden gekocht van Joden. Dit soort frauduleuze akten kon bestaan door de medewerking van minder goede notarissen.

De bewaarders per kantoor

Ondergetekende heeft een overzicht samengesteld waarin per kantoor (er waren er 36) de namen van de bewaarders (totaal ca. 400 personen) zijn vermeld met de gevonden nadere

gegevens. Deze overzichten zijn vanaf oktober/november 2015 te raadplegen via: *www.kadaster.nl* (in zoekvenster vermelden: kadastermuseum). Ter illustratie volgt hier het overzicht van het kantoor Goes:

14. Goes (opgeheven per 1-11-1960; samengevoegd met Middelburg)				
naam	**van**	**tot**	**vorige betrekking**	**opmerkingen**
Anthony Jacob Marinissen, geb. 21-7-1773	in 1813	febr. 1826	rentmeester der Domeinen van de Prins van Oranje over Veere, Vlissingen en Noord-Beveland	Raad, Schepen en Weesmeester van Veere. Hij leed schade door het bombardement van Veere bij de landing van de Engelsen op Walcheren in 1809 en claimde hiervoor f. 145.
Willem Albert de Laet de Kanter (1793-1876)	1-10-1826	B[1] mei 1858 (ontslag)		Ridder der orde van de Eikenkroon van Luxemburg (1850)
A. Rijser	B 28-6-1858	okt. 1880		op 11-8-1880 overgebracht naar het huis van arrest te Middelburg; is verdacht van verduistering van rijksgelden en valsheid in authentiek geschrift; door Gerechtshof te 's-Gravenhage in juli 1881 als 70-jarige veroordeeld tot vijf jaar tuchthuisstraf en 13 boetes (de Staat is benadeeld voor f. 90.000 door vervalsing registers)
Jhr. Adriaan Nicolaas Frederik Flugi van Aspermont geb. 2-10-1837	B 22-11-1880	1888	inspecteur der reg. en dom. te Dordrecht	naar Breda in 1888
Frans Harting geb. 11-10-1846	B 10-1-1889	1899	uit Eindhoven	naar Leeuwarden in 1899
A. Tukker	B 1-12-1899	1909	ontvanger der reg. en dom. te Hulst	naar Brielle in 1909
A. Kleijn (1865)	B 3-5-1909	juni 1921	ontvanger der reg. en dom. te Goes	in 1921 benoemd tot ontvanger der reg. en dom. te Haarlem; zie ook Haarlem
L. Ruijssenaers	B 6-7-1921	20-9-1925 (overleden)	ontvanger der reg. en successie te 's-Hertogenbosch	
Gerard Willem Robaard, geb. 31-8-1892	6-1-1926	1-9-1957 (ontslag)	ontvanger der reg. en dom. te Vianen	overleden op 25-1-1964
G. van Dijk (wnd)	1-9-1957	1-11-1960		inspecteur van 's Rijks belastingen

1 B: de datering van het (koninklijk of ministerieel) besluit, doorgaans afwijkend van de datum van ingang.

‘Pareltjes van landmeetkunde’ in Antwerpen

Adri den Boer

“Tot 2 oktober 2015 kunnen bezoekers de mooiste handgetekende landmeterskaarten uit de archieven van de stad en het OCMW ontdekken in het FelixArchief. Vóór de oprichting van het kadaster in het begin van de negentiende eeuw werd het grondbezit in kaart gebracht door lokale landmeters. De opmeting van onroerende eigendommen resulteerde vaak in heel fraaie kaarten. Gefortuneerde grondbezitters konden het zich immers veroorloven om de kaarten artistiek te laten opsmukken. In deze minitentoonstelling brengt het FelixArchief een selectie van deze pareltjes uit de landmeetkunde. Naast een selectie van visueel aantrekkelijke kaarten kunnen geïnteresseerden ook landmeterskaarten bekijken die ontstaan zijn in de dagelijkse werking van de stedelijke overheid. Dit zijn vaak erg rudimentaire plannen, maar zeer waardevol voor historisch onderzoek door de context waarin ze worden bewaard. Ook de collectie kaartboeken uit het archief van het OCMW krijgen een plaatsje in de mini-expo.” Dat stond, afkomstig van internet, al als aankondiging in het vorige nummer (en het OCMW is per Belgische gemeente het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn). Het voor-vorige nummer meldde reeds dat in Antwerpen van 12 tot 17 juli de 26ste internationale conferentie over de geschiedenis van de cartografie (ICHC) was en alle Antwerpse musea daarop inspeelden. Het FelixArchief (stadsarchief van Antwerpen, 28 km planklengte) wijdt de inhoud van zjn zes vaste tentoonstellingskasten dáárom sinds 2 juni nu ook aan kaarten. Het doet dat als enige tentoonstellingsgegadigde aan grootschalige, prekadastrale lándmeterskaarten.

Introductie ‘Pareltjes van landmeetkunde’ met stadslogo op de zesde verdieping van Sint Felix (foto’s Adri den Boer)

Bezoekverslag

Bij het Felixarchief op Oude Leeuwenrui 29 blijkt uit de cartografische beplakking van de binnendeuren van de lift al dat men trots is op het ICHC2015. Op de expositie ‘Pareltjes van landmeetkunde’ ligt ook alleen een engelse flyer ‘Pearls of surveying’ met het ICHC2015-vignet en niet dat van de stad. Citeren van minstens één zin daaruit past goed in dit tijdschrift: ‘A very nice example is 7#14650 which shows Rilland-Bath, a part of Zeeland (Netherlands).’ Twee tentoonstellingskasten staan bij de ingang (‘aan het onthaal’) en vier kasten in

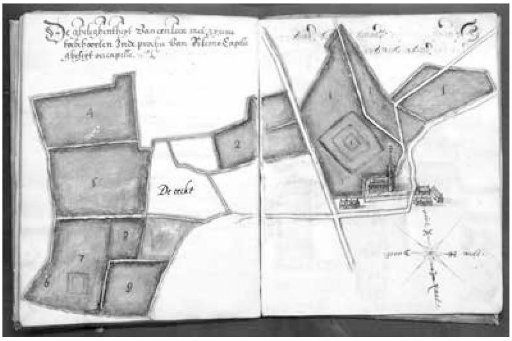

Kaartboek uit 1616 van Veurne-Ambacht

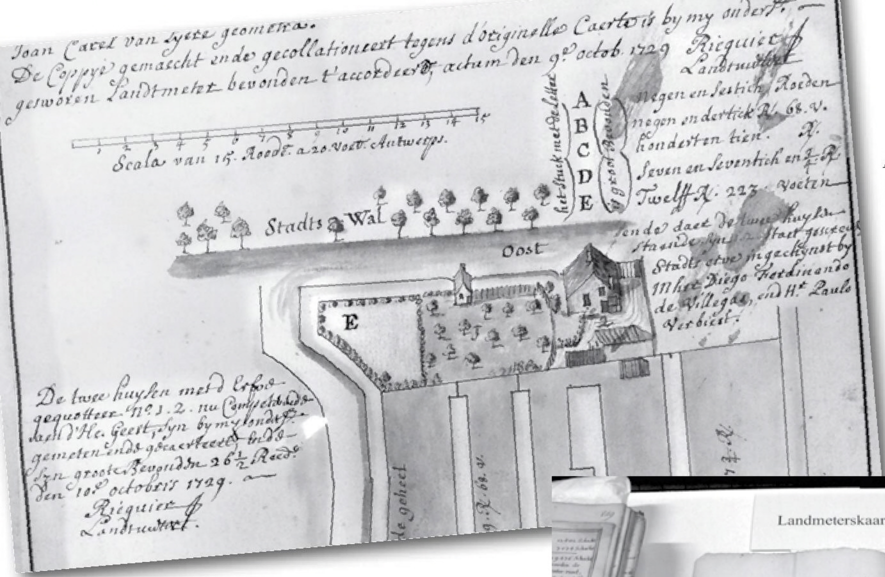

Fragment uit het papieren kopie-kaartboek uit 1735 met erf en huizen, in 1729 gemeten door Riequier, landmeter

3D-huisje op kaart uit 1769 van P. Stijnen

Kaart van Rilland-Bath uit 1652 van Cornelis van Doornick

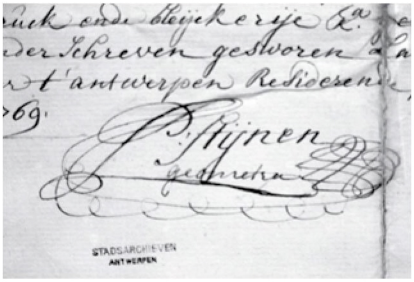

Landmeter P. Stijnen noemde zich in 1769 'geometra'…

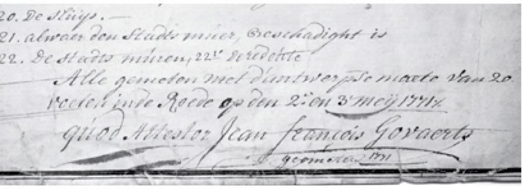

…net zoals Jean François Govaerts in 1771

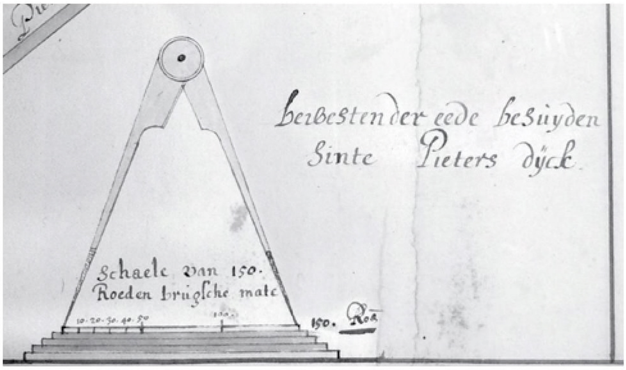

Soms werd in plaats van de Antwerpse ook de 'Brugsche' roede gebruikt

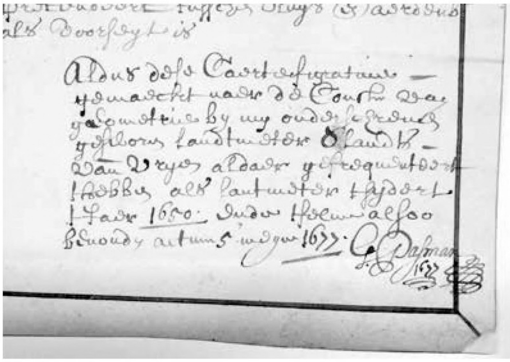

Ondertekening van G. Pasman van de kaart bij Sluis en Aardenburg uit 1677

Ten versoecke van Sr. Carolus Van Pruyssen, hebbe ick onders: geswooren Lantmeter, gemeten de Landen gelegen inden Houwer buyten de Slyck-poorte, en hier nevens gecaerteert, synde in ider stuck syne grootheyt geteeckent, ende hebbe de selve sonder de grachten samen groot bevonden de quantityt van neghentien Gemeth, tweehondert en neghen en twintich Rn Waterlantsche maete. Actum desen 23en Meert. M.DC.XCI. Quod attestor Ioan: C: Van Lyere.

Titel van kaart van 1691 van Joh.C. van Lyere

de megahal voor de studiezaal op de zesde verdieping. Het kastenduo beneden is gevuld met kaarten van liefdadigheidsinstellingen, via het OCMW vaak bij de stad terechtgekomen. Fraai is zo een kaartboek van Veurne-Ambacht in West-Vlaanderen uit 1616, uit de collectie van de Kamer van Huisarmen afkomstig. Van twee kaartboeken uit 1735 is het ene op perkament en het andere - de kopie - op papier getekend, een meer voorkomend fenomeen. Ze zijn identiek op een paar extra aantekeningen op de papieren kopie na. P. Riecquier was de naam van de landmeter, en hij noemde zich ook nog gewoon zo. Uit een bijschrift daarbij: ‘Het praktische en het prachtige gaan in deze landmeterskaarten hand in hand.’

De stadskaarten in nu de vier kasten bovenin het pand zijn gemaakt voor de grondexploitatie van de ‘tresorij’, dankzij processen of omdat ze deel uitmaken van ‘wijkboeken’. Alle kaarten zijn onderdeel van grotere archiefbestanddelen en hun context is dus bekend. In 1769 moest landmeter P. Stijnen in de eerste groep vallende kaarten maken in het proces van de ombouw van een volmolen naar een zaagmolen. Fraai en volledig is ook een tekening van een huis op dat zaagmolenerf. Stijnen, maar ook Jean François Govaerts op een grondverkoopkaart uit 1771, zette ‘geometria’ in plaats van landmeter onder hun handtekening…. In 1652 toonde landmeter Cornelis van Doornick, geadmitteerd in Zeeland 10 december 1649, met een prachtkaart aan dat er in Rilland-Bath géén grond was afgegraven en naar Antwerpen was verscheept! (Volgens Muller en Zandvliet werd hij zelf vanaf 1665 in dienst van de VOC verscheept en dat kan dus!) Een gepresenteerde grootschalige kaart van Guilliaime Pasman over een grondgeschil bij Sluis en Aardenburg dateert van 1677. (Benieuwd of ook hij een Zeeuw was, zocht en vond ik op internet meer: in het Rijksarchief te Brugge komt G. Pasman met werk voor als ‘gezworen landmeter van het Brugse Vrije’.) Landmeter Joannes Carolus van Lyere moest veel doen en liet dus veel na: hij maakte in 1691 nog een kaart op verzoek van Cornelis van Pruyssen, zette dat er netjes in een kader op inclusief zijn gebruik van de ‘Waterlantsche maete’. Ook in de wijkboeken van de buitengebieden van de stad komt zijn naam voor op kaarten (met chronologische reeksen van vastgoedeigenaren erop).

Slot

De archiefmedewerkers hebben vast uitstekend hun best gedaan om juist deze pareltjes uit te zoeken en ze hebben de Nederlandse kaarten niet overgeslagen. De pareltjes, veelal met Antwerpse roeden in schaalstokken, lijken een goed beeld van hun oud-stedelijk kaartbezit te geven. Daarnaast is er ook een enkele Vlaamse kaart met de ‘Brugsche roede’. Bezoeken van de kleine en gratis tentoonstelling is een aanrader, zeker voor Zeeuwen, zie voor details: *www.felixarchief.be*. Het zo sinds 2006 hergebruiken van het stadshavenpakhuis St. Felix uit 1860 is trouwens ook voorbeeldig: wat een ruimte, voorzieningen en sfeer vergeleken bij wat nu het Stadsarchief (eerder: gemeentearchief) van Rotterdam heet. Bijvoorbeeld….

Historisch nieuws

Ruimtevaarder met verstand van landmeten?
Op 27 augustus werd in het Nationaal Archief de tentoonstelling '24 uur met Willem – Koning van Nederland' geopend door de minister van OCW, Jet Bussemaker. Daarvoor sprak ruimtevaarder André Kuipers twintig minuten over 'Landmetingen, van kerktoren tot satelliet'.
(Redactie DHC)

www.expeditiewikipedia.nl gelanceerd
Op 28 mei was in Utrecht de officiële "lancering" van de website over expedities: www.expeditiewikipedia.nl. Eén van de expedities is de de reis van de KXVIII van Vening Meinesz (geodeet en geofysicus). Door een projectgroep is een jaar hard gewerkt om deze wikipediapagina (digitale tentoonstelling) te maken. Dit project is onder andere mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Stichting de Hollandse Cirkel en de Hydrographic Society Benelux. Zonder medewerking van de Dienst der Hydrografie (Koninklijke Marine) was dit project niet mogelijk geweest.
(Joop Gravesteijn)

Vakhistorie en 'grasduinen' in Geo-Info
In *Geo-Info* 2015-3 was een van de drie In memoriams van Jan Schoemakers, van wie een interview als 'meester van weleer' grotendeels en met foto's is weergegeven in DHC 2012-1, p. 16-18. Hij was van 1986-1991 NGL-voorzitter. Verder publiceerde dr.ir. Paul van Asperen in dit nummer over zijn promotie in een artikel 'Evaluatie van innovatieve landregistratie-instrumenten in sub-Sahara Afrika: Drie cases binnen een peri-urbane context'. Een kadertekst-met-foto daarbij: *"Hoewel de invloed van de landmeetkunde op de macro-economie nog dikwijls onderwerp van discussie is, is die relatie in Namibië helder: daar zetelt de directie Staatschuldbeheer van het Ministerie van Financiën in het voormalige kantoor van de Kaiserliche Landesvermessung te Windhoek."* (Een gelijksoortige foto van het pand, maar

Fragment kleuren-kaderfoto uit Namibië van Paul van Asperen

dan van internet, stond ook al in DHC 2012-2 in de column Keizerlijke en koninklijke landmeters.)
'Ook eens nostalgisch grasduinen in oude nummers van Geo-Info? Kijk op: http://www.geo-info.nl/geo-info', aldus de scheidende GI-redacteur Bart Huijbers in zijn laatste redactionele intro. 'Grasduinen' in losse pdf-artikelen kan per jaargang en nummer weer, maar echt zoeken in *Geo-Info* doe je alleen in de DHC-tijdschriftendatabank!
(Redactie DHC)

Uit de canon van Denekamp (2013)
'Markeschooltjes, 1797, Ontwikkeling van kerkdorpen. De landmeter die tussen 1812 en 1832 de opdracht kreeg om voor kadastrale registratie de grondpercelen in Tilligte op te meten, moet verbaasd zijn geweest. Hij zal, komende van Ootmarsum of Denekamp, gezocht hebben naar een kerkje omgeven door woningen of andere panden. Het enige wat hij aantrof waren ver uit elkaar liggende boerderijen. Daar waar nu het dorp Tilligte ligt, zag hij alleen een klein schooltje, ongeveer op de plek waar nu de Mariakapel staat. Het lag op een bijna 5 ha groot stuk grond van de marke Tilligte. De eigenaars van de marke hadden in 1788 al een schooltje willen opzetten. Dat was hun toen niet gelukt, maar in 1797 was het zover. Het gebouwtje, dat de landmeter zag, was het markeschooltje. Op de kadastrale kaart van omstreeks 1830 is het schooltje dus het enige

gebouw in die omgeving. Zelfs een kerk was er nog niet, want de Waterstaatskerk, die in 1830 werd ingewijd, was nog niet op die allereerste kadastrale kaart getekend. Kerkdorpen als Tilligte, maar ook Lattrop en Noord Deurningen moesten nog groeien.'
(www.regiocanons.nl, canon Denekamp)

Geodetisch monument in De Bilt
Bart Root en ondergetekende hebben dit voorjaar een bezoek gebracht aan het voormalige gebouw van het KNMI waar het ijkpunt van alle zwaartekrachtmetingen van en door Vening Meinesz zijn begonnen. In de kelder is een ijkpunt, maar ook op een van de leuningen van de buitentrap. Dit ijkpunt is ook door anderen gebruikt zoals BPM (later Shell) voor ijking van hun eigen gravimeters. Nu wilde de FIOD (thans gebruiker van het gebouw) op 5 juni een opening doen, en daarbij willen ze tijdens de opening (door de staatssecretaris van Financiën) gebruik maken van dit gegeven. Hierbij een van mijn foto's van Bart Root met de Holweck Lejay gravimeter, bij het buitenpunt. Op de foto is rechts van het instrument een heel klein koperen plaatje te zien met de tekst 'Lab voor Geodesie Delft'. Dus het is een geodetisch monument geworden.
(Joop Gravesteijn)

Bart Root met de Holweck Lejay gravimeter bij het buitenpunt bij vm KNMI-gebouw

Koperen plaatje met de tekst 'Lab voor Geodesie Delft' (foto's Joop Gravesteijn)

Uithangborden op internet
'In 1569 had de 'boeckprenter Harman Jansz.' den *Vergulden Passer* uithangen; hij leverde in dat jaar aan de stad vier kaarten van Amsterdam, 'twee gestoffeert en twee witte,' vermoedelijk exemplaren van de groote houtsnêekaart van Cornelis Anthonisz., wiens opvolger hij schijnt geweest te zijn. Een ander kaartteekenaar, tevens ingenieur en architekt, de met lof bekende Joost Jansz. – ook Bilhamer en Beeltsnijder bijgenaamd – woonde in een huis, waar *de Landmeter* uithing; hij stierf er in 1590. Dit huis stond waarschijnlijk in de Kalverstraat; althans daar woonde hij in 1586.'
Bron: J. van Lennep en J. ter Gouw, De uithangteekens, in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd, Amsterdam 1868, p. 461.
(www.dbnl.org)

Pronkt GeoFort met E-baak?
In nummer 2015-2 van het tijdschrift van de RCE prijkt Bart Bennis van GeoFort in een artikel met de kop 'Energielinies'. Onderwerp was evt. duurzame stroom uit waterlinies.
(zie www.cultureelerfgoed.nl)

Directeur Bart Bennis van GeoFort haalde met E-baak RCE-tijdschrift.
(fragment kleurenfoto Jan van Galen)

Geometer 1836
"Der königlich-bayerische Beamte Obermaier vor einem Meßtische, auf dem vermutlich eine distanzmessende Kippregel aufgebaut ist."
(www.ingenieurgeograph.de met fragment schilderij)

Landmeter Obermaier in 1836 (www.vermessungsamt-guenzburg.de)

UvA benoemde bijzonder hoogleraar historische cartografie
Aan de Universiteit van Amsterdam is per 1 september 2015 tot bijzonder hoogleraar historische cartografie benoemd dr. B.J. (Bram) Vannieuwenhuyze (geboren in Anderlecht in 1980). De leerstoel is ingesteld door de Stichting Cartographiae Historicae Cathedra.
(www.uva.nl)

'Kadaster 1832 - Zevenhuizen & Moercapelle'
Bij de stichting Oud Zevenhuizen-Moerkapelle verscheen 'Kadaster 1832 - Zevenhuizen & Moercapelle' (220 p., €40,-). Het Kadaster was een van de sponsors. 'Deze gegevens zijn ook grotendeels te vinden op internet, maar onze donateur Jaap van der Spek heeft deze gegevens verwerkt in een boek dat zoveel meer informatie geeft dan alleen de opsomming wie eigenaar van welk kavel was. Zo zijn bijvoorbeeld alle kadasterkaartjes ingekleurd, zijn zeer veel foto's opgenomen en is de geschiedenis van diverse panden / boerderijen van 1832 tot heden opgenomen', aldus plaatsvervangend voorzitter Pim van der Zalm. De landmeter kreeg gemeentegrenzen aangewezen door de dorpsbestuurders, maar dankzij de door vervenen ontstane Zuidplas werd die daar maar gewijzigd. De grens tussen Zuid-Waddinxveen en Zevenhuizen werd zo een rechte lijn van de Donderdam naar de Nieuwerkerkse kerktoren. De grens tussen Zevenhuizen en Nieuwerkerk daar de lijn tussen de Zevenhuizerhoek en de (oude) Waddinxveense kerktoren! Na de drooglegging van de plas werden de grenzen formeler gewijzigd.
(www.oudzevenhuizenmoerkapelle.nl)

Actueel van het web…
"Set of Surveyor Measuring Sticks as Wall Art | From a unique collection of antique and modern industrial furniture."
(www.1stdibs.com)

Wandkunst (www.1stdibs.com)

"Welcome to www.imgkid.com, we are glad you have chosen to visit us and many thanks for doing so. We believe we have the most incredible selection of images on the internet right here, images that will surprise and delight you. (…) Three+young+women+surveying,+ca.+1940s"
(www.imgkid.com)

Britse 'drievrouwsmeetploeg' in de jaren 40 (www.imgkid.com)

Trots op beroep van pa?
Op de Noorderbegraafplaats in Drachten is een grafsteen van Hendrik Gjalts Landmeter, op 2 januari 1811 overleden in de ouderdom van 58 jaar. Deze steen prijkt nu ook op de website *www.online-begraafplaatsen.nl.* Volgens Muller en Zandvliet werd Gealt Hendriks uit Drachten op 3 maart 1747 geadmitteerd als landmeter en zij voegden daaraan al toe 'zijn zoons voeren na 1810 de achternaam Landmeter'.
(Redactie DHC)

Grafsteen in Drachten
(www.online-begraafplaatsen.nl)

Waterliniemuseum:
hoekmeten met waterpasinstrument?
'Weet jij wat je hiermee doet? In de vaste tentoonstelling van het Waterliniemuseum willen we je graag een goed beeld geven van hoe de Nieuwe Hollandse Waterlinie en haar forten tot stand zijn gekomen. Graag bieden we je dan ook een kijkje in de wereld van de werklieden en hun ambachten. Zo zie je op de bovenstaande foto een theodoliet; een landkundig meetinstrument waarmee je horizontale en verticale hoeken meet. Dit is de voorloper van de infrarood theodoliet die tegenwoordig gebruikt wordt. De kijker draait op twee ronde schijven, elk op een andere as. De eerste (ook wel de verticale as genoemd) meet het hoogteverschil. Op de tweede as wordt de horizontale hoek gemeten.'
(www.fortkomttotleven.nl)
NB Jaarmagazine *Fort!* van april 2015 bevat van dit museum-in-wording een foto met het correcte bijschrift 'landmeetketting in leren foudraal'.

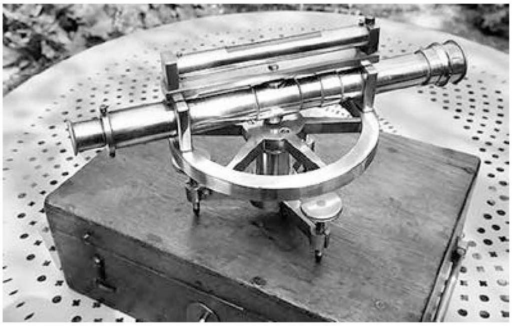

'Theodoliet' uit in opbouw zijnde Waterliniemuseum Fort bij Vechten
(www.fortkomttotleven.nl, foto Chris Will)

Nieuwe maquette ijkbasis Loenermark
In de vijftiger jaren van de vorige eeuw was er een maquette van de ijkbasis van plexiglas. Deze is niet meer bruikbaar. Er is een nieuwe gemaakt door Willem van Mullem, vrijwilliger van het Kadastermuseum.
(Nieuwsbrief Kadastermuseum, april 2015)

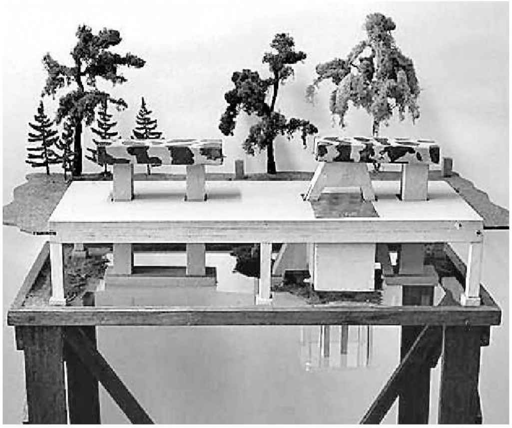

Nieuwe maquette ijkbasis Loenermark
(foto Kadastermuseum)

Krayenhoff op catawiki
Op 1 juni werd geveild met een opbrengst van €25: *"Overzichtskaart van de nieuwe landsdekkende kaart van Nederland met triangulatie en legenda. Uitgave Vander Maelen, "Bruxelles,* Établissement *Géographique", 1825."* De toelichting: "Generaal Baron Krayenhoff was een veelzijdig man. De uit Nijmegen afkomstige Krayenhoff was arts (afgestudeerd in Harderwijk), cartograaf, militair en deskundige op het gebied van waterbeheer en fortificaties. Door Napoleon werd hij benoemd tot brigade-generaal en inspecteur-generaal van de Franse genie. In 1813 werd hij in de adelstand verheven en in 1818 kreeg hij de Militaire Willemsorde. Deze uitgave is een vervolg op zijn 'Choro-topographische kaart der Noordelijke provinciën van het Koningrijk der Nederlanden' welke voltooid was in 1823. Krayenhoff kreeg de opdracht om een landsdekkende kaart te maken. Hiervoor volstond het aanwezige kaartmateriaal niet meer en zodoende heeft hij op basis van een driehoeksmeting (met "hoge referentiepunten") en met een primair en secundair netwerk zijn kaarten vervaardigd. Door de goede geodetische grondslag zijn zijn kaarten ook nu nog van grote betekenis voor geografisch historisch onderzoek."
(www.veiling.catawiki.nl, mei 2015)

Overzichtskaart van Krayenhoff uit 1825 (www.veiling.catawiki.nl)

'Wiehen-Wagen' uit Dortmund eerder in Polen dan in Nederland (www.vermessungsgeschichte.de)

Fachausstellung „Europa, Polen, Warschau – geschichtliche Entwicklungen in der Vermessung und in der Kartographie"
"Die große Fachausstellung zur kartographischen und technischen Vermessungsgeschichte in **Warschau** in den Räumen der Firma Warszawskie Przedsiebiorstwo Geodezyjne SA (WPG) ist mit großer Publikums- und Medienresonanz am Donnerstag 23. April 2015 eröffnet worden. Der Präsident des Förderkreises Prof. Dr.-Ing. Peter Mesenburg und der Erste Vorsitzende Dipl.-Ing. Ingo Freiherr von Stillfried sprachen vor ca. 100 Personen einführend zu den Themenkreisen Kartographie und Vermessung und zum vermessungstechnischen Teil der Ausstellung (deutsch mit polnischer Dolmetscherin). Der Präsident erinnerte besonders an den völkerverbindenden Kulturaustausch und Charakter dieser Kooperation zwischen dem **Förderkreis Vermessungstechnisches Museum e.V.** in **Dortmund** und der **WPG.**
(…)

Anschließend wurden mit Improvisation von deutsch, englisch, Gebärden und Mimik noch viele Erläuterungen vor Ort an den Instrumenten aus der Sammlung

In Warschau veel instrumenten bewonderd (www.vermessungsgeschichte.de)

geodätischer Instrumente aus dem Bestand des Vermessungsmuseums in Dortmund und vor allem am Wiehen-Wagen gegeben.
(...)

Schon jetzt gibt es Gruppenanmeldungen von insgesamt etwas mehr als 500 Personen für die kommenden Wochen. Die Ausstellung wir noch bis in den September zu sehen sein.”
(www.vermessungsgeschichte.de, bericht 554, 5-5-2015, meer foto’s op site)

Stafkaarten met ‘gebruikssporen’...
...worden vaak aangeboden op internetveilingen. ‘Allen gevouwen zoals uitgegeven. In segmenten gesneden en op linnen gemonteerd. Van alle kaarten zijn foto`s gemaakt om een goede beoordeling van de conditie te kunnen doen. Het zijn gebruikte stafkaarten, die gebruikssporen en aantekeningen kunnen hebben.’ Signaleren de sporen soms ook een manco van bladindelingen door de producent?
(www.veiling.catawiki.nl, juni 2015)

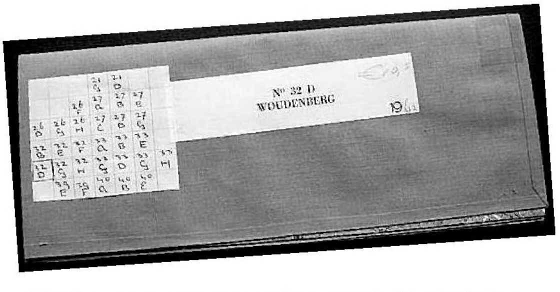

‘Topkaart’ met toegevoegde manuele bladindeling (www.veiling.catawiki.nl)

Delftse Kanaalweg in juni 2015 (foto Chris Nelis)

Reconstructie Kanaalweg 4?
Deze week (24) reed ik over de Delftse Kanaalweg. De laatste resten van het ITC, waarin ook het DHC-depot was, zijn ook gesloopt. Kanaalweg 4 moet nog een beetje bijgewerkt, dan is het weer net als vroeger.
(Chris Nelis)

Bijzondere grenssteen in Weeze (D)
In Weeze, bij restaurant `Wacht am Rhein’, hoog aan de Rijndijk, ontdekte ik (Jan van Eck) een bijzondere grenssteen: *`54,464 K.M. bis zur Landes Grenze Preussen-Holland´.*
(www.kwartiervannijmegen.nl)
NB Aan de zijkant staat ook nog een hoogte ‘über A.P.’.

‘54,464 K.M. bis zur Landes Grenze Preussen-Holland’ (www.kwartiervannijmegen.nl)

Vermessungshügel Ostseebad Dierhagen (D)
„Darauf findet man ein seltenes Denkmal der mecklenburgischen Vermessungsgeschichte: einen „Friedrich-Franz-Stein“, als Kürzel ein-

gemeißelt: F. F.. Mehrere Großherzöge von Mecklenburg trugen den Namen Friedrich-Franz. Der Stein wurde zwischen 1896 und 1897 dort gesetzt und diente als Nr. 363 der Dreiecksvermessung (Triangulation) II. Ordnung. Die Kirchturmspitze im Dorf ist der nächste historische Vermessungspunkt. Im Land sind nur noch wenige dieser F. F.-Steine erhalten. Sie finden ihn, wenn Sie sich auf dem Radweg von Dierhagen Strand nach Neuhaus bewegen, seeseitig im Dünenwald.“
(www.ostseebad-dierhagen.de)

‘Friedrich-Franz-Stein‘
(www.ostseebad-dierhagen.de)

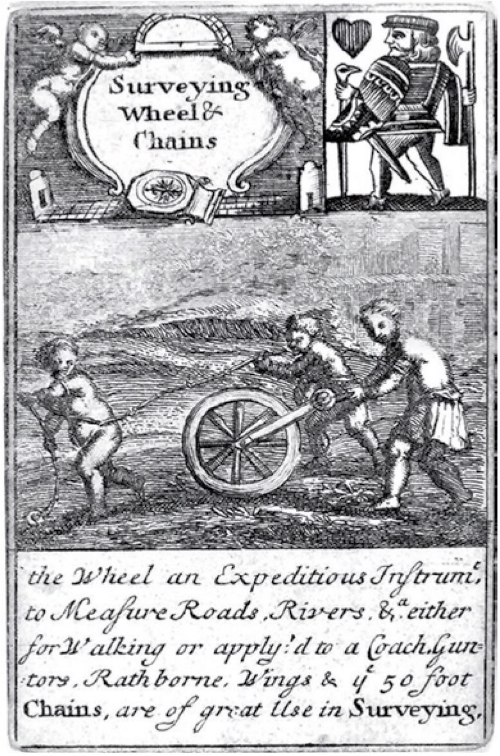

‘Deck of playing cards illustrating engineering instruments, England, 1702. Knave of hears: Surveying wheel and chains’
(www.commons.wikimedia.org)

Grieken als voorbeeld….

‘Surveying has been an important factor in human civilization since ancient history. The surveyors of ancient Egypt, also called “rope stretchers,” measured distances by using ropes at appropriate intervals. They also made measurements with chains with standard length links, pulled firmly to minimize slack. Compasses that provided the deflection measurements measured angles. These survey instruments improved over time by incorporating accurately engraved discs with improved angular resolution. Surveying was also important in Greece. As the Greeks explored the science of geometry, they put it into practice to divide land precisely. The Greeks also developed the first surveying instrument, called a Diopter.’
(www.brighthubengineering.com)
NB Hierbij staat afgebeeld een Engelse gravure uit 1702 met meetwielen en -kettingen.

Nieuw van David Barrie: ‘Sextant’ voor €26

‘*Sextant* ist eine gelungene Mischung aus Abenteuer, Wissenschaft, Mathematik und Heldentaten, aber auch eine Liebeserklärung an das Meer und eine nostalgische Reminiszenz an Zeiten, in denen ferne Ufer nicht per Knopfdruck angesteuert werden konnten.’
(www.amazon.de)

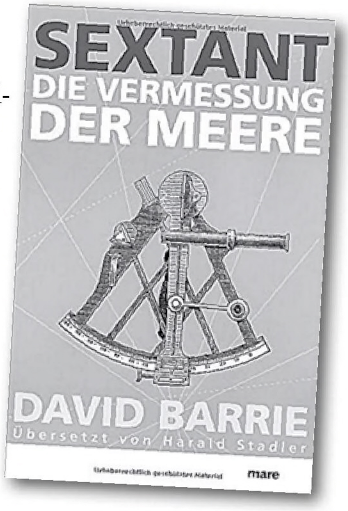

Nieuw boek over oud instrument
(www.amazon.de)

Landmeter in plots omstreden raam in Washington (USA)

"Washington (AFP) - The dean of Washington National Cathedral called Thursday for two stained glass windows that depict the controversial Confederate flag to be replaced. Reverend Gary Hall said the windows -- installed in 1953 and depicting Confederate generals Robert E. Lee and Stonewall Jackson -- were no longer appropriate. "It is time to take those windows out," Hall said in a statement, eight days after a young white supremacist murdered nine blacks in an African-American church in Charleston, South Carolina. "Here, in 2015, we know that celebrating the lives of these two men, and the flag under which they fought, promotes neither healing nor reconciliation, especially for our African-American sisters and brothers." The

Raam (1953) in Washington National Cathedral met omstreden vlag én landmeter (www.thebeerbarrel.net)

final decision on replacing the windows rests with the governing bodies of the towering neo-Gothic Episcopal church that Congress has designated as America's national house of prayer. The June 17 massacre at Emanuel African Methodist Episcopal Church in Charleston rekindled criticism of the Confederate battle flag on the lawn of the Southern state's legislature. Calls for its removal have provoked a wider national debate about the Civil War-era saltire, which some embrace as an emblem of Southern heritage but many others denounce as a symbol of racism and hate. On Wednesday, Alabama lowered the Confederate flag outside its state house in Montgomery, while major retailers said they would no longer stock it. Hall said the cathedral's Confederate-themed stained glass windows were originally installed in hopes of promoting "healing and reconciliation" between North and South nearly a century after the Civil War. But after the Charleston killings, and the deaths of black men at the hands of police in several US cities, "the Confederate battle flag has emerged as the primary symbol of a culture of white supremacy that we and all Americans of good will must repudiate," he said."

(www.thebeerbarrel.net)

Kaartje van landmeter Goekoop verkocht

'Weinig voorkomende waterschapskaart van de rivier de Merwede ter hoogte van Hardinxveld. Groot folio.
Afmeting: 40 x 56,5 cm. 'Conditie: uitstekend. Iets gekreukt langs de randen. Handgekleurd. Kopergravure van J. Turpin de la Haije, 1779',

Gravure van Merwedefragment vijf jaar na de meting van Goekoop (www.veiling.catawiki.nl)

adus Catawiki in juli. De kaarttitel zelf zegt *'Kaart van de Riviere de Merwede (...) door my ondergeteekende opgemeeten en in kaart gebracht ter requisitie van den Wel Ed: Heer Inspecteur Generaal C: Bruinings, in de Maanden October en November deezes Jaars. Actum Goedereede den 23 November 1774. Cs Goekoop geadm: Landmeeter'.*
Volgens Muller en Zandvliet werd hij 22 december 1772 te Goederede gadmitteerd.
De opbrengst was €56.
(www.veiling.catawiki.nl)

'Hoge heren en hunebedden'
In het Drents Museum in Assen is tot en met 27 september de tentoonstelling 'Hoge Heren en Hunebedden' te zien. Bij de opening van de expositie zag ook het boek 'In het spoor van Lukis en Dryden – Twee Engelse oudheidkundigen tekenen Drentse hunebedden in 1878' van provinciaal archeoloog Wijnand van der Sanden het levenslicht.
Op verzoek van de directeur van de Society of Antiquaries of Londen voerden twee Engelse oudheidkundigen – William Collings Lukis en Henry Dryden – in juli 1878 onderzoek uit aan Drentse Hunebedden. De provincie was bezig met uitgebreide restauraties. Het was de opdracht van Lukis en Dryden om de bestaande situatie vast te leggen, voordat er nog meer schade zou worden aangericht. Door het werk van Lukis en Dryden beschikt het Drents Museum nu over een sublieme documentatie van de toestand van de bezochte hunebedden. In de presentatie zijn de nauwkeurige plattegronden en doorsneden van de hunebedden te zien en de fraaie aquarellen, gemaakt door Lukis en Dryden, van de vondsten uit de hunebedden.
(www.drentsmuseum.nl)
NB. Door het Kadastermuseum is voor deze expositie een meetband met Engelse maten uitgeleend.

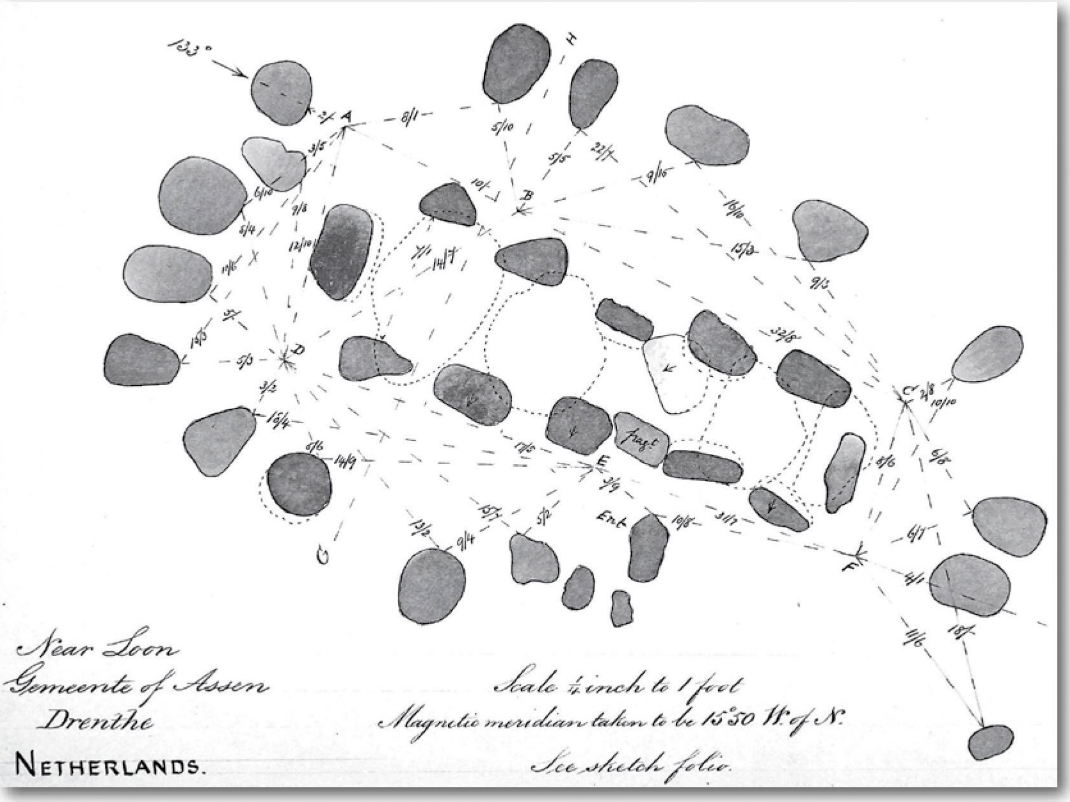

Hunebed in Assen, door Engelsen in hun maten gemeten (www.drentsmuseum.nl)

Rekenrol van Tienstra uit WOII in beeld

In DHC 2015-1, p. 21, is geciteerd uit de *SAE-Nieuwsbrief* over de presentie van de Delftse rekenschijf op The 20th International Meeting of Collectors of Historical Calculating Instruments (Delft 2014). De *Proceedings* daarvan beschrijven kort onder nummer 4 die schijf van Dennert&Paape en onder nummer 5 de rekenrol van Tienstra. *('On the cover a handwritten description says it is a slide rule. Unknown is, if this is written by the designer or later on by somebody. It looks like a Fuller fype slide rule, but is not equal.*
The working of it is still unknown.') Over de Tienstrarol komt in het najaar een uitvoeriger artikel in *The UK Slide Rule Gazette.*
(Han Heijmans)

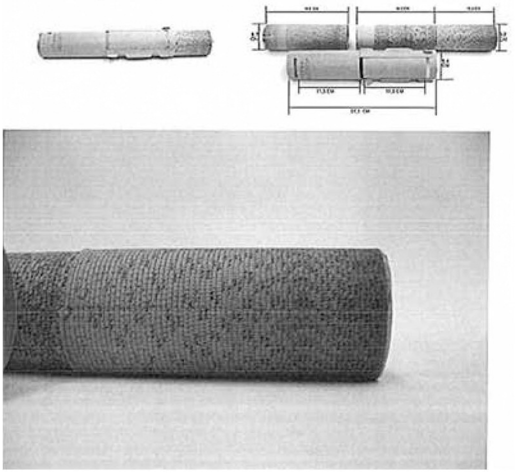

Tienstrarol (coll. TU Delft, afb. Proceedings of The 20th International Meeting of Collectors of Historical Calculating Instruments)

'Ambtenaren!'

'Het Koninkrijk der Nederland bestaat 200 jaar en daarmee ook haar ambtenaren. Zonder deze ambtenaren zou Nederland er anders uit hebben gezien. We kennen de vorsten en ministers, maar de ambtenaren blijven buiten beeld. In het boek 'Ambtenaren! 200 jaar werken aan Nederland in 100 portretten', samengesteld door Jeroen Pepers en Davied van Berlo, krijgen de ambtenaren een gezicht. Minister Plasterk van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties nam 12 juni 2015 het eerste boek in ontvangst.'
(www.rijksoverheid.nl)
NB. Één van die 100 ambtenaren is Paul Gericke (1785-1845) vanwege zijn verdiensten bij de start het Kadaster; Zacharias Klaasse leverde daar ook gegevens voor aan (en staat in het boek als dank toekomende).

Schoonhovensche en Goudsche Courant digitaal

Sinds 1 juli zijn dankzij de stichting Vrienden van Archief & Librije te Gouda de *Schoonhovensche Courant* en de *Goudsche Courant* digitaal beschikbaar op de website *www.samh.nl* van het streekarchief Midden-Holland (en van na 1945 daar in de publieksruimte). Zoeken op geodetische trefwoorden geeft weer vele treffers. Slechts één ervan gaat over een achtergelaten meetketting met pennen.
(Adri den Boer)

Bij het doen van opmetingen langs de DIJKEN van den KRIMPENERWAARD, is door den ondergeteekende een **20 Meters lange**

MEETKETTING

met **IJZEREN PENNEN** achtergelaten; dengene die ze in bewaring genomen heeft, wordt verzocht hiervan kennis te willen geven, tegen vergoeding der kosten.

De Fabriek-Landmeter van den Krimpenerwaard,

P. J. HOFMAN.

Schoonhovensche Courant, 2 april 1876 (www.samh.nl)

Varia: mijnmeters op Beeldbank TU Delft

‘Date 1948-1963. (…) Steenkolenwinning in Nederland. Fotocollectie samengesteld door Jack Voncken, TU Delft, faculteit CITG. Foto’s met toestemming hergebruikt. Fotocollectie DSM en D. Visser. (…)

❶ *Mijnmeters aan het werk, 1948.*
❷ *Mijnmeter aan het werk bij een storing in laag III/IV in het ondergrondse bedrijf van de ON-mijnen. Bron: tijdschrift “Steenkool”, no., 1953.*

❸ *Mijnmeters aan het werk. Zodra de opname van de storing is gemaakt, meet de mijnmeter met behulp van zijn helpers de galerij secuur op met de theodoliet. Door middel van een aan een koord opgehangen gradenboog wordt de hoek bepaald, welke de de storing maakt met de galerij. In het opnameboek tekent de mijnmeter het profiel zo volledig mogelijk in.’*

(www.repository.tudelft.nl)

Varia: ‘antieke landmeters’

Het tijdschrift *Antiek*, gestart door De Tijdstroom in Lochem en vanaf 1994 van Waanders in Zwolle, was ruim 30 jaar lang toonaangevend op het gebied van antiek en kunst. De uitgave begon in 1966 en stopte in 1997. In totaal verschenen er 312 nummers. In de beginjaren gingen de artikelen voornamelijk over het ‘echte antiek’, maar later werden ook meer eigentijdse onderwerpen behandeld. Kaarten en landmeters kwamen herhaaldelijk aan de orde en onderstaande citaten zijn maar voorbeelden.
Adri den Boer

‘Oude kaarten, atlassen, prenten en boeken betrekt de verzamelaar gewoonlijk van de antiquaar, niet van de antiquair. Er valt echter een overlapping te constateren, zowel in de handel als in het verzamelen, want een aantal objecten die in verband staan met de geschiedenis van de kartografie zijn zowel bij de antiquair als bij de antiquaar op hun plaats, bijv. landmeetkundige instrumenten, tekengereedschap, globes, astronomische kijkers, zeevaartkundige instrumenten, etc.
(...)
Het is zeker waar, wanneer men constateert dat de mens eerder een kaart getekend heeft dan leren schrijven. Dit sluit aan bij het tekenen van de primitieve mens.’
(C. Koeman, Kaarten, atlassen en globes, in: Antiek, jrg 1 nr 9, 1967)

‘Veel minder opvallend, maar voor de ontwikkeling van de kartografie veel belangrijker, was de tweede groep, die der landmeters, geometers of topografen.
(...)
Het is deze groep van bescheiden en weinig aan de weg timmerende vaklieden geweest, die, in de periode waarin de atlaskartografie in verval raakte, tradities en normen van de kunst van het kaartenmaken heeft hooggehouden.
(...)
Men kan deze kaarten in zekere zin terecht als de voorlopers van onze huidige topografische kaarten beschouwen, waarbij we vooral moeten bedenken, dat ze niet het werk waren van een goed georganiseerde topografische dienst met een talrijk personeel, doch dat van één man, hoogstens met één of enkele hulpkrachten.’
(A.H. Sijmons, Hollandse kaartmakers in de achttiende eeuw, in: Antiek, jrg 5 nr 5, 1970)

Varia: zelfregistrerende theodoliet van 1912

In het tijdschrift *De revue der sporten* van ene Schwartz en later uitgegeven door het Nederlandsch Olympisch Comité, van 15 oktober 1912 (aflevering 23) staat een uitvinder van een ‘registrerende theodoliet’, allicht ontbrekend in K&L…. Die uitvinder was dr. C. Schouten, adjunct-directeur van de KNMI, en het instrument was dan ook om daarmee en met behulp van een loodsballon de windrichting te bepalen. Het eerste exemplaar leverde hij aan de (later Koninklijke) Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart. De KNVvL is nog de overkoepelende organisatie voor alle luchtsporten in Nederland en als sportbond aangesloten bij het NOC*NSF. De tijdschrifttitel klopt dus.
(www.delpher.nl en www.nl.wikipedia.org)

Varia: MD-landmeters in oorlogstijd

Het *Tijdschrift voor K&L* van 1942 bevat weinig over de dagelijkse zorgen in de bezettingstijd. Op pagina 61 deelt het NLF-Hoofdbestuur mee besloten te hebben dat er in september 1942 een congres zal worden gehouden en welke mannen daarvoor in vier commissies zijn benoemd. Pagina 62 geeft zelfs bevorderingen bij de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat (MD), waarbij de afkorting o.a. achter een nieuwe rang duidt op de term 'op arbeidsovereenkomst'. Een mijlpaal was dat wel. In 1981 nog zou Waalewijn in een dienstjubileumpublicatie schrijven: *'In 1941 werd ook de rang landmeter van de Rijkswaterstaat bij de MD ingevoerd, waardoor aan de in Wageningen of in Delft afgestudeerde landmeters eenzelfde carrière als bij het Kadaster kon worden geboden. Een groot aantal van hen had echter reeds gekozen voor een loopbaan bij het Kadaster op het moment dat aldaar de deur weer werd geopend (1938-1939).'* Meneér Sybren Rienstra (1909-1991) zou in 1951 geodetisch ir. worden op een snelle scriptie 'Paspunten'. Hij werd later zelfs hoofd van dienst (en zou mij in 1964 als 15-jarige met MULO-B persoonlijk aannemen voor de basisopleiding Landmeetkunde).

In nummer 1981-4 van het *MD-blad* publiceerde ik als eindredacteur bij een dagboek van een senior-van-toen de brief van 25 september 1940 die het MD-volk van de baas kreeg met de vraag of ze *'geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede'* waren. Commentaar van senioren volgde, om te beginnen mondeling. Oud-administrateur A.J. Nienhuis schreef nadien eerlijk in nummer 1981-5: *'Het is wonderlijk te bedenken, dat zulke brieven over maatregelen tegen joden uitgingen. Ik heb daar hoogstwaarschijnlijk zelf ook wel wat aan gedaan. We vonden het toen wel een akelig onderwerp, maar beseften nog niet wat de gevolgen konden zijn. Je dacht nog te veel aan het goede in de mens. Een paar maanden later wisten we wel beter.'* In *Geodesia* is later gepubliceerd over de gedenksteen van WOII bij de dienst anno 1949 (herplaatst in 2003), inclusief de naam van de omgebrachte Joodse fotograaf S. de Vries.[1]

Een externe tijdlijn van WOII durf ik bij die bevorderingen van 1942 en hun pr toch niet te plaatsen….

Adri den Boer

Meetkundige Dienst van den Rijkswaterstaat. In afwachting van de totstandkoming van een aanvulling van het B. B. R. A. 1934 tot rangschikking in schaal 204 van het ambt van landmeter bij den Meetkundigen Dienst van den Rijkswaterstaat zijn m.i.v. 1-12-1941 tot den rang van landmeter o.a. bevorderd de landmeetk. ambt. 1e kl. o.a. *M. Lunenburg* en *J. Wolthuis*, de landmeetk. ambt. 2e kl. o.a. *D. J. Luiten, S. Rienstra, C. Roggeveen* en *H. E. W. Schut*, allen ter standplaats Delft. Voor den nieuwen titel komen alleen civiel-landmeters of daarmede in bekwaamheid gelijk te stellen personen in aanmerking, nadat zij gedurende een diensttijd van ten minste drie jaren van hun geschiktheid hebben doen blijken.

1 Adri den Boer, 'Niet met de stroom mee…'. Een bedrijfsmonument voor de jaren 1940-1945, in: NGT Geodesia 1995-4, p. 209/210

Varia: Franse landmeetprenten

Nederlandse landmeters gebruiken en gebruikten ook leerboeken uit andere talen. Het meest bekend zal uit het Frans de *Recueil Méthodique* zijn, maar er was meer, ook al eerder. Ze zetten in die edities zichzelf of collega's graag op plaatjes. Dat gold ook voor de militair ingenieur Alain Manesson Mallet, die leefde van 1630 tot 1706 *(www.tablespace.net).*
Aan hem zijn ook oude gravures van driehoeksmeting en doorgaand waterpassen te danken *(www.gsd.harvard.edu.en en www.ingenieur-geograph.de).* Op die laatste prent staat trouwens geen mens…

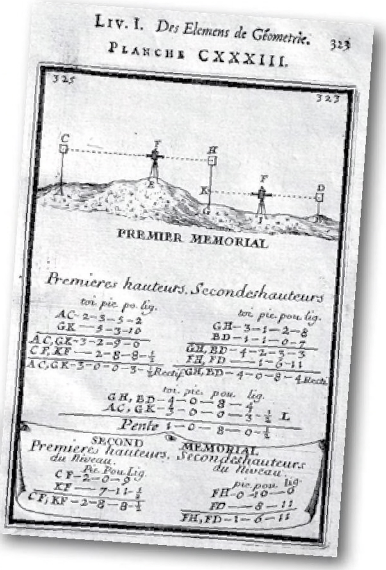

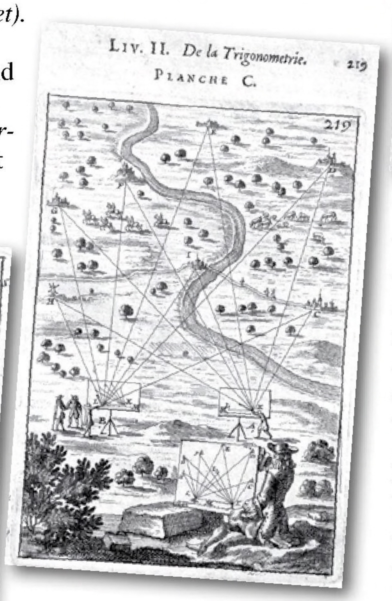

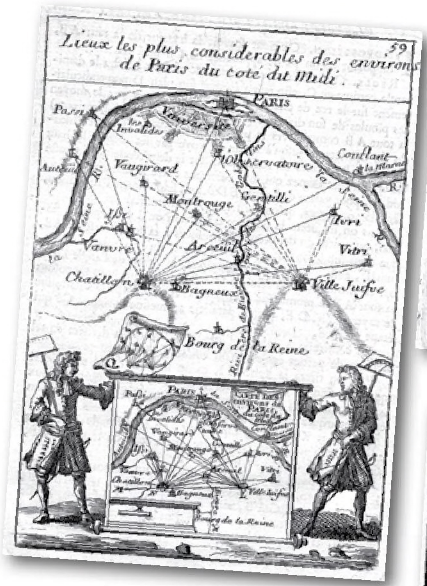

Ten slotte *één van de weinige politieke landmetersprenten:* 'Le Niveau national'. Deze Frans cartoon van tegen 1795 laat een landmeter zien in het uniform van een 'nationaalgardist' en met een waterpasinstrument. Deze is nog alleen te vinden op weer *www.ingenieurgeograph.de* van Dr. Martin Klöffler, die hem zelf niet graveerde, maar wel de tekst toevoegde: *'…mit dem Nivellier, also dem Gleichmacherinstrument nach der Devise "Liberté, Égalité, Fraternité"'.*

Tegen of in 1763 werden twee Franse landmeters met hun meetarbeiders afgebeeld.
Die op de achtergrond lijkt aan het hoekmeten met een grafometer, terwijl de schetsende op de voorgrond zelfs een deftige degen draagt!
Uit: Dupain de Montesson, l'Art de lever les plans, Paris 1763, bijvoorbeeld ook present op *www.fulltable.com.*

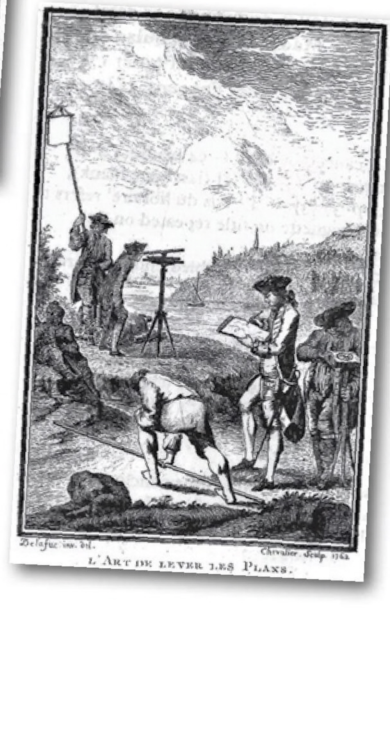

Adri den Boer

Reacties

2015-02 (Vier eeuwen Nederlandstalige landmeetkundige literatuur)
In de vorige editie van ons blad gaf ik een lijst van de tot dan mij bekende Nederlandstalige landmeetkundige literatuur. Over de volledigheid van de lijst schreef ik:

> Ik pretendeer [...] niet dat de lijst van werken achteraan dit artikel compleet is, laat staan definitief, maar hoop dat dit een goede start is als leidraad voor verzamelaars van en voor verder onderzoek naar de Nederlandstalige landmeetkundige literatuur.

Hoe snel zo'n lijst achterhaald kan zijn bleek wel uit het feit dat nog voordat het artikel gedrukt was ik alweer een 'nieuw' werk over bouwmeten van A.M. Sluis uit 1988 gespot had en uiteraard is dit werk inmiddels in de bibliotheek opgenomen.[1]

De uitgave van het artikel leidde tot een flink aantal positieve reacties, die wederom tot uitbreiding van de lijst en collectie leidde. Cees Aarts, die mij de gebundelde eerste editie van Alberda's werk geschonken had, wist te melden dat er nog een werk van N. Zondag uit 1997 aan de lijst mankeerde.[2] Nu is het zo dat, ondanks dat het recente werken betreffen, het lastig vast te stellen is hoeveel afzonderlijke werken door Zondag op de markt gebracht zijn. Van een aantal van zijn werken zijn namelijk meerdere ongewijzigde edities verschenen, voorzien van nieuwe jaartallen van de heruitgave, en het is daardoor lastig deze heruitgaven van gewijzigde herdrukken te onderscheiden. Het ontbrekende exemplaar kon gelukkig vrij eenvoudig aan de collectie worden toegevoegd en na bestudering lijkt het, ondanks de nieuwe titel, eerder een tweede druk van zijn *Bouwmeten* uit 1996 te zijn dan een compleet nieuw werk.[3]

Medelid van de onlangs opgerichte KeuzeCommissie Geodetisch Erfgoed (zie pagina 127), Huib Ekkelenkamp nam naar aanleiding van mijn artikel bij de eerste vergadering van de KeuzeCommissie een exemplaar van J.Th. Horstink's *Leerboek der Landmeetkunde* ter inzage mee.[4] Ook dit werk was mij onbekend en is uiteraard in de lijst opgenomen. Helaas is het werk dermate zeldzaam dat er momenteel geen exemplaren te vinden zijn.

Ook uit België kwam met een reactie, ditmaal van Jan de Graeve, wel bekend bij diegenen die afgelopen jaar in Brussel het IGN bezocht hebben. Hij noemde dat wellicht de werken van Landsberg uit Middelburg in de lijst thuis hoorde. Volgens Jan waren het werken "... die ook voor de landmeters nuttig waren, maar de grens trekken tussen wat echt landmeterij is en wat praktische meetkunde kan nog boekdelen vullen." Daarbij nodigde hij me uit een keer langs te komen om te zien welke werken nog aan de lijst toegevoegd zouden kunnen worden. Dit wordt zeker vervolgd en Adri den Boer en ondergetekende zullen hier in een toekomstige editie verslag van doen.

Tot slot was er nog een bijzondere reactie van Wim van Kooten uit Amsterdam. Hij stuurde mij een brief met daarin een aantal mij onbekende werken en een stukje historie over het bouwmeten. Zo voegde hij de titel *Bouwmeten* door K. Wagenaar toe aan de lijst.[5] Van Wagenaar kende ik alleen de wer-

1 A.M. Sluis, *Praktisch Bouwmeten*, Culemborg, 1988
2 N. Zondag, *4BKB Bouwmeten TB2-3: Theorieboek*, Houten, 1997
3 N. Zondag, *Bouwmeten*, Houten, 1996
4 J.Th. Horstink, *Leerboek der Landmeetkunde, band I & II*, Bandoeng, 1931
5 K. Wagenaar, *Bouwmeten*, z.p., z.j.

ken die hij samen met Schermerhorn en Van Steenis uitgegeven had. Wim wist ook te vertellen dat Zondag in 1987 nog "...een lijvig boekwerk van ruim 400 bladzijden..." uitgegeven had en dat daarbij een serie dia's behoorde ter instructie. De illustraties die Zondag gebruikte in zijn eerder genoemde werken zijn ook terug te vinden in het door mij reeds genoemde *Beter Uitzetten, Beter Meten* uit 1976, een werk waar Wim zelf aan meegewerkt had.[6]

In oorsprong gaan de illustraties echter terug naar een Zweeds werk uit 1971 dat in 1973 naar het Engels vertaald is, zo wist Wim te melden.[7] Dit oorspronkelijke werk was getiteld *Measuring Practice on the Building Site* en was onderdeel van een serie rapporten uitgegeven door de *Joint Working Group of the International Council for Building Research* (CIB) en de *International Federation of Surveyors* (FIG).[8] Tot mijn grote verrassing zat bij de brief een origineel exemplaar van het werk, dat uiteraard dankbaar in de collectie opgenomen is.

Zoals duidelijk moge zijn blijft de lijst voorlopig nog wel even groeien. Afhankelijk van het tempo waarin dit gebeurt, zal er op termijn zeker een vervolg komen. Tot die tijd zijn uiteraard alle suggesties met betrekking tot ontbrekende werken welkom. De hierboven genoemde personen wil ik langs deze weg hartelijk bedanken voor hun bijdragen!

Nicolàs de Hilster

6 J.J. Knol, Beter *Uitzetten, Beter Meten*, Alphen aan den Rijn, Brussel, 1976
7 J. van der Berg, Å. Lindberg, J. Nauclér, W. Eriksson, *Utsättningsmetoder för Husbygge*, Stockholm, 1971
8 J. van den Berg, Å. Lindberg, 'Measuring Practice on the Building Site', in: *CIB Report no. 29.*, Stockholm, 1973

Caert-Thresoor 2015-2

Uitgave 2015-2 van het tijdschrift *Caert-Thresoor* over Belgische kaarten is een tweetalig 'Special Antwerp ICHC issue'. (Een artikel over de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bevat bijgaand titelblad uit 1580.) Alle vaste rubrieken moesten voor 'the 26th International Conference on the History of Cartography' uit juli wijken. Algemene informatie: www.caert.thresoor.nl. De redactie plaatst de inmiddels verschenen afleveringen met een vertraging van drie jaar op de eigen website.

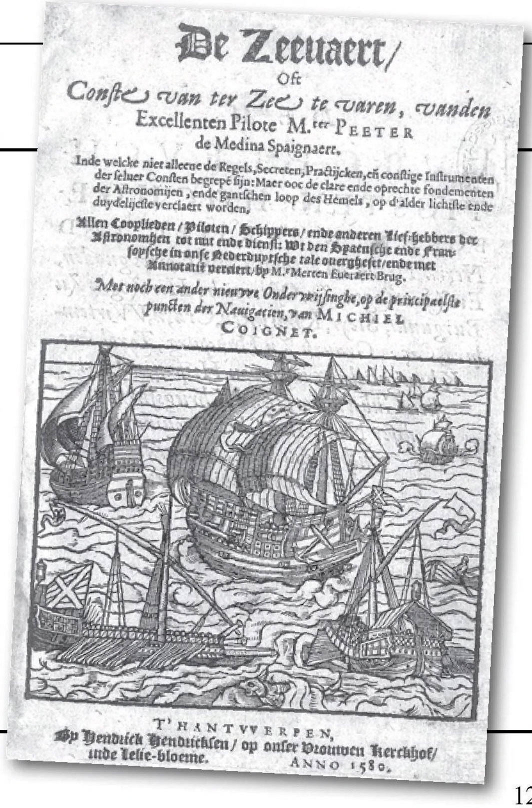
De Zeevaert/
Oft
Conste van ter Zee te varen, vanden
Excellenten Pilote M.ter Peeter
de Medina Spaignaert.
Inde welcke niet alleene de Regels, Secreten, Practijcken, en constige Instrumenten der seluer Consten begrepe sijn: Maer ooc de clare ende oprechte fondementen der Astronomijen, ende gantschen loop des Hemels, op d'alder lichtste ende duydelijcste verclaert worden.
Allen Coopliedẽ / Piloten / Schippers / ende anderen Lief-hebbers der Astronomijen tot nut ende dienst: Wt den Spaensche ende Fransoysche in onse Nederduytsche tale overgheset / ende met Annotatiẽ verciert / by M.r Merten Everaert Brug.
Met noch een ander nieuwe Onderwijsinghe, op de principaelste puncten der Navigatien, van Michiel Coignet.
T'Hantwerpen,
By Hendrick Hendricksen / op onser Vrouwen Kerckhof / inde Lelie-bloeme. Anno 1580.

Randfiguren (9)

Van circa 1681 dateert van Johannes van Keulen de *'Nieuwe pascaert waar in te sien is de gaten van Texel en 't Vlie : met alle syn mercken, diepte en droogte / alles op 't nieuws oversien en van veel fouten verbetert......'* op een schaal van ca. 1:100.000. De drie mannen en hun hond laten vooral zien dat de kaart klaar is, zo ontspannen staan ze erop. Toch heeft de rechterfiguur een schietlood vast, ligt er een instrument op de grond en heeft de linkerfiguur op de afgebeelde kaart naar het lijkt een (inkt?)fles in de hand…
Adri den Boer

'Geen kinderwerk'

'HOLSBRINK, J.H. e.a.- Geen Kinderwerk - 25 jaar ruilverkaveling Oost- en Westdongeradeel in woord en beeld, Dongeradeel, Standsorganisaties CBTB en LMF, 1993. soft cover. 137 + 186 pp. met 186 bladzijdes luchtfoto's.' Zo staat dit werk van Henk Holsbrink van ver voor zijn VUT ook na zijn overlijden nog op internet.

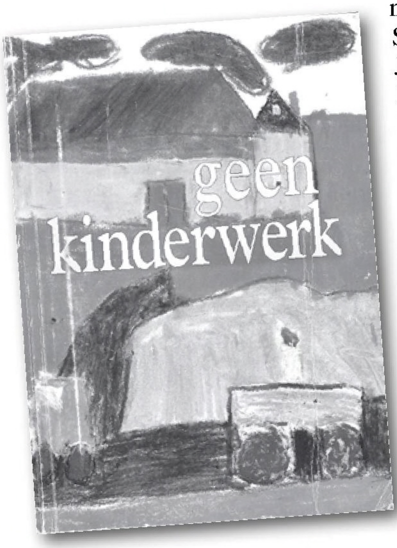

Soms staat er meer: 'Holsbrink, J. H. / F. G. Idsardi / J. G. Montsma, e.a. (onder red. van)'. De catalogus op *www.library.wur.nl* geeft ook deze drie namen. Venster 38 van de Friese Canon (Ruilverkaveling) geeft bij de literatuur: 'Geen kinderwerk (Holsbrink, 1993)'. Een exemplaar van dit boek met voorin de handtekeningen van alle auteurs bevond zich in de boedel van Henk Holsbrink en verhuisde naar het Kadastermuseum.
Adri den Boer

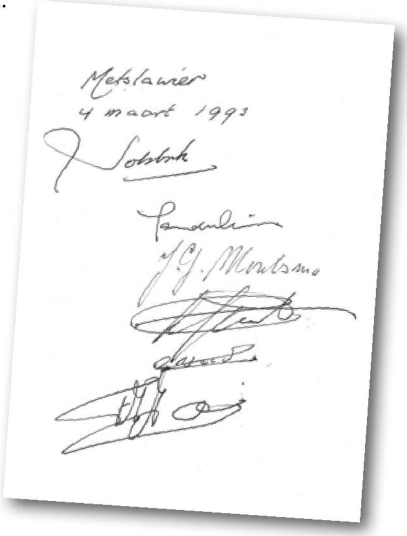

Oprichting KeuzeCommissie Geodetisch Erfgoed

Zoals bij de meeste leden wel bekend is, registreert, volgt en publiceert de afdeling IGIE van DHC zoveel mogelijk instrumenten-collecties in Nederland en maakt deze collecties toegankelijk via haar website. DHC neemt in principe geen collecties of delen daarvan in eigendom. Alleen in uitzonderlijke situaties, zoals een uniek museaal instrument, neemt de stichting een instrument op in het depot op de Kanaalweg 4 in Delft.

Het komt echter steeds vaker voor dat collecties of delen daarvan aangeboden worden aan DHC om af te stoten, hetzij als schenking, hetzij in bruikleen. Een van de redenen dat DHC geen collecties wenst over te nemen is dat het ontbreekt aan opslagruimte en/of voldoende budget om een dergelijke ruimte te huren.

Daarnaast is onlangs gebleken dat de huidige selectiecommissie, belast met het 'oormerken' van wat de "Historische Geodetische Collectie Nederland" genoemd wordt, problemen heeft met het benoemen en selecteren van wat in deze collectie wel of niet opgenomen zou moeten worden. Interpretatie van selectiecriteria en de verantwoordelijkheid voor het maken van 'definitieve' keuzes blijken een probleem.

Om deze redenen is besloten een nieuwe werkgroep op te richten die zich juist met deze taken bezig gaat houden. De bedoeling is dat deze nieuwe werkgroep criteria gaat opstellen aan de hand waarvan bepaald kan worden wat met aangeboden items of zelfs hele collecties te doen. Uiteraard speelt het belang van de aangeboden spullen voor de Nederlandse geodetische geschiedenis hier een belangrijke rol. De werkgroep zal dus allereerst een inventaris gaan maken van hetgeen in de Nederlandse geodetische wereld gebruikt is geweest. Daarnaast zal uiteraard ook buiten de grenzen gekeken worden om te zien of bepaalde instrumenten in een breder perspectief geplaatst dienen te worden.

Eenmaal opgesteld kunnen de criteria door de nieuwe werkgroep gebruikt worden voor het beoordelen van de aangeboden collecties en voor het beslissen over de bestemming van de instrumenten en andere objecten. Aangezien DHC zelf geen collecties wenst over te nemen zal de werkgroep contact opnemen met mogelijke ontvangers en het transport regelen naar mogelijke ontvangers c.q. tijdelijke opslag. Indien voor de objecten geen directe bestemming gevonden kan worden, dan kan zij bemiddelen bij het plaatsen van een advertentie op marktplaats, op onze website of in ons tijdschrift. Uiteraard zal alles in goed overleg gaan met de werkgroep IGIE.

Op vrijdag 26 juni j.l. is in een speciale vergadering van DHC aan de Kanaalweg 4 te Delft de werkgroep, bestaande uit Wim Eimers, Huib Ekkelenkamp en ondergetekende, opgericht. Tijdens de eerste zelfstandige vergadering van de werkgroep, die door een onfortuinlijke val met de racefiets van Wim Eimers slechts door twee derde van de leden bijgewoond kon worden, een besluit genomen over de naam van de werkgroep en een aanzet gegeven van het plan van aanpak. Zoals in de titel van dit stuk te lezen is, heet de werkgroep voluit *KeuzeCommissie Geodetisch Erfgoed* en zal waar nodig afgekort worden tot *KeuzeCommissie* of zelfs tot *DHC-KCGE.*

Nicolàs de Hilster
(DHC-KCGE)

Column: doe-opnames

'Voor inzage in het tot heden verzamelde materiaal, klik op www.beeldbank-dhc.nl.' Dat is een stimulerende zin op een van de drie websites van de stichting.*'Het geselecteerde beeldmateriaal dient zo goed mogelijk te voldoen aan de norm dat het productieproces of enige vorm van procesgang duidelijk zichtbaar is, anders gezegd een doe-opname'*, aldus een vervolgzin. Al waren ze niet van deze beeldbank, de vraagstelling werd ook duidelijk in het vorige nummer van dit blad met prinses Margriet en prins Willem-Alexander in actie met sextanten. Er was geen sprake van maritieme outsourcing naar de Oranjes. Juist voor foto's krijgen bobo's instrumenten in handen om zogenáámd te meten. Simpel is het niet. Claire Louise Coombs - sindsdien prinses - trouwde in 2003 met prins Laurent van België. 'Claire werkte tot in 2003 als landmeter. Ze was vennote in het landmetersbureau Brône, Oldenhove & Coombs', zo schrijven royaltybladen trots, en in gouden gidsen bestaat dat bureau natuurlijk nog onder die naam! (En van eerder: 'Ze ging stage lopen bij het geometrie- en immobiliënbureau Brône-Oldenhove in Waver, waar ze na drie jaar het diploma van landmeter behaalde.') Op een doe-opname van haar klopt het dus weer wel. Een niveau lager dan. Prijkte in menig blad, ook in *Geo-Info* 2015-1, niet een doe-opname waarop VVD-minister Melanie Schultz van Haegen-Maas Geesteranus in Leiden *'een stukje BGT opmat'*? Zijn er ook niet meer foto's bewaard van prominenten die de eerste palen heien of dito stenen leggen dan van heiers en metselaars? Niet altijd zijn het bobo's: al valt het op GeoBuzz mee (of tegen): het kunnen ook prettig ogende 'beursbabes' zijn. (Klein)kinderen doen het ook wel:*'This picture is of a young girl looking through an old 4 leveling screw transit. This was during the annual Florida Surveying and Mapping Society (South Florida Chapter) picnic'* (*www.pobonline.com*).

Pakweg ook op *www.geheugenvannederland.nl* staan foto's van metende mensen met instrumenten, waarbij je denkt: was het voor de foto, de meting of de meeting? 'Nederlandse marine: Een paar mariniers bezig de positie van hun schip, de "Noord Brabant", te bepalen dmv een sextant. 1914', aldus toch een bijschrift bij een foto van HMS Noord-Brabant uit het blad *Het Leven*. Waarom deden zij dat in meervoud?

Adri den Boer

Agenda

Tot 2 oktober 2015	‘Pareltjes landmeetkunde’, FelixArchief, Antwerpen
5 november 2015	Donateursdag bij Hogeschool Utrecht
24-25 november 2015	GeoBuzz, Den Bosch

Bedrijfsdonateurs

06-GPS	Sliedrecht
Anker Landmeetkunde BV	Pijnacker
Antea Group	Almere
Arcadis Nederland BV	Arnhem
CycloMedia Technology BV	Zaltbommel
Facto Geo Meetdienst	Deventer
Fugro GeoServices BV	Leidschendam
Gemeente Almelo	Almelo
Gemeente Almere	Almere
Gemeente Amsterdam	Amsterdam
Gemeente Apeldoorn	Apeldoorn
Gemeente ’s-Hertogenbosch	’s-Hertogenbosch
Gemeente Tilburg	Tilburg
Geo-Informatie Nederland	Nijkerk
Geodirect BV	Mijdrecht
GeoMETIUS BV	Alphen a/d Rijn
Hogeschool Utrecht	Utrecht
Hoogheemraadschap van Delfland	Delft
Hydrographic Society Benelux	IJmuiden
Ingenieursbureau Geodelta BV	Delft
LNR Globalcom BV	Rijswijk
Naamlijst Ingenieurs Landmeetkunde	Hengelo (O)
Provincie Gelderland	Arnhem
Provincie Noord-Brabant	’s-Hertogenbosch
Ruimteschepper BV	Nieuwkuijk
Starmountain Survey & Consultancy BV	Castricum
Universiteit Leiden – Mathematisch Instituut	Leiden
Universiteit Wageningen – Centrum voor Geo-informatie	Wageningen
Waalpartners	Naaldwijk
Van Oord NV	Rotterdam

In dit nummer o.a.:
Historisch nieuws: Geodetisch monument in De Bilt

Koninklijke Marine

kadaster

TU Delft Delft University of Technology

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu